

Iskra V. Čurkina (Moskva)

DAVORIN HOSTNIK

Davorin (Martin Matvejevič) Hostnik je ena najzanimivejših osebnosti v zgodovini rusko-slovenskih kulturnih in družbenih stikov. Sestavlja prvega rusko-slovenskega in slovensko-ruskega besednjaka, aktiven publicist, nastopajoč na straneh slovenskega in ruskega tiska, je bil Hostnik neutrušen bojevnik za rusko-slovensko prijateljstvo. Zato njegovo življenje in njegovi nazori izzivajo zanimanje tako pri sovjetskem kakor pri slovenskem bralcu.

Vendar je bilo do današnjega dne znano njegovo življenje samo do začetka devetdesetih let. Kaj je bilo z njim po izidu njegovih besednjakov, ali so se spremenili nazori, ki jih je Hostnik propagiral konec XIX. stoletja, vse to je ostalo neznano.

Ko sem se lotila naloge, da dopolnim Hostnikov življenjepis, sem zadela na vrsto težav. Največja težava je bila v tem, da sta Hostnikov arhiv in knjižnica propadli med drugo svetovno vojno, ker so Rylski zasedli Nemci in je bilo v Hostnikovi hiši nameščeno fašistično poveljstvo.

V sovjetskih in jugoslovanskih arhivih se je posrečilo najti Hostnikova pisma in nekaj dokumentov o njegovi dejavnosti.¹ Nekaj Hostnikovih pisem domačim nam je ljubeznivo dal na uporabo tov. Janez Hostnik, nečak Martina Hostnika, ki živi v Šmartnu pri Litiji.² Avtorica je prav tako izkoristila Hostnikove članke, ki so bili tiskani v mladostlovanskem časniku *Slovenski narod* (1886—1887) in v časniku *Ryl'skij listok* (junij-oktober 1917), ki mu je bil nekaj časa urednik. Dne 8. julija 1957 je bil v Zaslavskem tedniku (Trbovlje) objavljen zapis spominov tedaj še živeče sestre Davorina Hostnika Maričke; spomini nudijo zanimivo gradivo o Davorinovih mladeniških letih. Mnogo zanimivega in tehtnega je povedal o svojem očetu spoštovani Vladimir Martynovič Hostnik, sin Davorina Hostnika, nekdanj profesor matematike, zdaj upokojenec.³ Brez njegovih izjav bi bilo nemogoče podati nekatere poteze iz življenja Davorina Hostnika. Poleg tega so se našli pri Vladimiru Hostniku nekateri očetovi papirji, med drugim *Moi vospominanija*, ki jih je napisal Davorin Hostnik. Veliko pomoč je izkazal avtorici predsednik rylske organizacije Vse-

¹ Hostnikova pisma Baudouinu de Courtenay, Zabretovima, Josipu Cimpermanu in sorodnikom so napisana v slovenščini, druga pisma v ruščini.

² Janeza Hostnika in druge slovenske sorodnike Davorina Hostnika je raziskoval dr. Dušan Kermavner.

³ Njegov naslov nam je dal docent moskovske drž. univerze Lomonošova I. D. Očakov.

ruskega društva za zaščito zgodovinskih in kulturnih spomenikov časnikar Ivan Matvejevič Korobov. Korobov nam je dal na voljo spomine Hostnikovih učencev in poklicnih tovarišev, ki jih je sam zbral. Vladimiru Martinoviču Hostniku, Ivanu Matvejeviču Korobovu in vsem, ki so ji pomagali pri iskanju gradiva o Hostniku, izraža avtorica razprave pri srčno zahvalo.

*

Davorin Hostnik se je rodil 14. septembra 1853 v Podroajah blizu Šmartna pri Litiji v kmečki družini. Njegov oče je bil očitno precej premožen človek. Ker je imel številno družino, je želel, naj stane, kar hoče, spraviti naprej vsaj enega izmed svojih sinov. Najprej je bil poslan na gimnazijo starejši sin, po njegovi smrti pa po letih tretji sin, Davorin. V letih 1865—1872 je Hostnik študiral na ljubljanski gimnaziji. Učiti se je moral v hudih razmerah. Vladimir Martinovič se spominja očetovega pripovedovanja, kako je živel na stanovanju pri gospodinji, ki je oddajala ležišča gimnazijcem. Ta ležišča so stala pri njej v dvoje nadstropij. Denarja ni bilo in Davorin je jedel samo to, kar so mu peš v Ljubljano prinašali od doma njegovi sorodniki.⁴ Kljub temu je Hostnik sijajno študiral — šest gimnazijskih razredov je končal z odliko. Posebno dobro so mu šli jeziki. A v sedmem razredu je moral študij pustiti. Njegovi starši, ki so bili zelo pobožni, so vztrajali pri tem, da postane duhovnik. Pod vplivom liberalnih idej pa je Davorin to odločno odklonil. Pomoč od doma je prenehala in mladenič je bil prisiljen iskati zaslužek. V letu 1872—1873 je bil sodelavec pri Slovenskem narodu.

Leta 1873 je stopil Davorin kot kadet v 46. pešpolk, ki je bil nastanjen v Trstu. Misli je, da bi postal častnik in ostal v vojaški službi.

Tisti čas je pisal svoji materi: »Ljuba mati, ne bodite preveč žalostni za nobeno stvar, posebno pa zato ne, da sem vojak. Vsakdo, kdor je zdrav, mora po postavi služiti v bran domovine, in če je treba, mora tudi kri preliti za njo.«

Vendar tako razpoloženje pri Davorinu ni trajalo dolgo. Leta 1876 je Davorin odkrito pisal prijatelju Josipu Cimpermanu⁵ o svojih nadaljnjih načrtih: »Čudom se boš čudil, ako Ti povem, da mislim koncem prihodnjega leta v Trstu — maturo delati. Misli si bodeš pa vendar lahko, da sklep, ki se je naredil v britki šoli življenja, v prostorih, kjer se nam je vsak dan pridigovalo o umetelnosti, kako človeško krv bolje prolivati — da ta sklep mora biti trden.« Umetnost ubijanja se mu je upirala in predvsem to čustvo je povzročilo, da je Hostnik zapustil vojaško službo. K temu je pripomogla tudi bolezen, ki se mu je pojavila na očeh. »Upam, da se mi bode vse na bolje obrnilo,«⁶ je pripomnil Cimpermanu v navedenem pismu, kjer pripoveduje o svoji bolezni. In res je očesna bolezen omogočila, da je brez ovir zapustil vojsko.

⁴ J. Zupančič: Zasavski rojak — domači učitelj pri ruskem pisatelju Turgejevu. Zanimiva življenjska pot Martina Hostnika iz Podroaj pri Litiji, Zasavski tednik (Trbovlje) 8. VII. 1957.

⁵ Josip Cimperman (1847—1893), slovenski pesnik in prevajavec.

⁶ Narodna in univerzitetna knjižnica, rkp. odd., ms. 484.

Leta 1875, ko je bil še v vojaški službi, je Davorin Hostnik obnovil svoje delo pri SN.

Zanimanje za Rusijo se je zbudilo pri Davorinu Hostniku že v začetku sedemdesetih let XIX. stol. To pričajo njegova pisma filologu-slavistu I. A. Baudouinu de Courtenay, ki se je posebno vneto ukvarjal z preučevanjem slovenskih dialektov (njegova doktorska disertacija je bila posvečena narečjem Beneških Slovencev).

Prvo pismo Baudouinu de Courtenay je napisal Hostnik 27. marca 1874 iz Ljubljane. Tu mu je razkril, kako da se je že zdavnaj želel seznaniti z njim, vendar iz zadrege tega ni storil. »Absolviral sem lansko leto gimnazijo... Z veseljem se jaz učim jezike, in razen nemškega in slovenskega najboljšo pišem francoski. Posebno rad bi se učil ruski jezik, a manjka mi dobre učne knjige. Horvatski, srbski in češki tudi čitam, a ruski bi se rad tako naučil, da bi znal kakor svoj materini jezik.«⁷ Hostnik prosi Baudouina de Cortenay za nasvet, po kakšnih knjigah bi se najbolje učil ruščine. Ko izraža v pismu vse simpatije do Rusije, pa s tem v zvezi še ne izraža niti najmanjše želje, da bi odšel v Rusijo. Očitno tedaj na kaj takega še ni mislil.

Baudouin de Courtenay je napisal mladeniču blagohoten odgovor. A dopisovanje med njima se je vtem pretrgalo — Hostnik je odšel k vojakom. Vendar je Davorin v že navedenem pismu Cimpermanu, ko se je odločal zapustiti vojaško službo, pisal o svojih željah, da bi svojo usodo povezal z Rusijo: »Če naredim po sreči maturo, bodem drugo leto osorej uže v Rusih.«^{7a} Pobudo za to so mu dali pogovori z rojakom Jernejem Brezovarjem, ki se je že leta 1869 s Celestinom odpravil v Rusijo kot profesor latinskega in grškega jezika — v pismu Cimpermanu Hostnik mimogrede omenja srečanje z njim.

Pozneje, aprila 1877, je Hostnik takole pisal Baudouinu de Courtenay: »G. prof. Brezovar v Kursku, moj star znanec in z menoj v taistem selu rojen, prigovarjal mi je uže davno, naj bi se potrudil, da dobodem ruski stipendij.«⁸

Dne 20. aprila 1877 se je Hostnik spet obrnil s pismom na Baudouina de Courtenay. Za razlog svojega dolgega molčanja je navedel vojaško službo. Hostnik ga je obveščal, da misli opravljati maturo na celjski gimnaziji, potem pa se povsem posvetiti filologiji. »Nekateri... hočejo, da bi študiral pravo, a to meni ne ugaja. Poleg vsega tega, da se mi ta stroka mrzi, je še to, da bi v tako derutnej državi, kakor je naša nemško-madžarska Avstrija, jaz ne mogel niti v državnej, niti v zasobnej praksi nahajati zadovoljenja.« Hostnik je izražal željo, da bi študiral filologijo v Leipzigu, na oddelku, ki je obstajal na tamkajšnji univerzi in pripravljaj naravnost v Avstriji profesorje latinskega in grškega jezika za Rusijo. Prosil ga je pomoči, da bi dobil rusko stipendijo, s tem da bi zastavil vsaj besedico zanj pri glavnem agentu slavjanskih komitejev v Avstriji protojereju ruskega poslaništva na Dunaju M. F. Rajevskem. »To pa je

⁷ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 102, op. 2, d. 326, l. 1, 1 ob. 2.

^{7a} Gl. op. 6.

⁸ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 102, op. 2, d. 326, l. 3 ob.

vendar istina, da so mi poleg Francozov Rusi najljubši narod. Živeti mej enim teh narodov je uzor mojemu življenju.« Ob tem pa je Hostnik poudarjal: »Jaz sem ... Slovenec dušo in telom.«⁹

Naslednje Hostnikovo pismo Baudouinu de Courtenay, datirano 20. sept. 1877, posebno živo razkriva njegovo ljubezen do Slovenije, do njegove rodne Dolenjske. Ko vabi ruskega znanstvenika na obisk, Hostnik pripominja, da niso različni dialekti na Dolenjskem nič manj zanimivi od narečij na Gorenjskem in Primorskem. »Poleg tega narod tukaj govori najčistejšo slovenščino ... Pa jim tudi sicer zdravega humorja ne manjka nikdar. Tudi ni narod tukaj tako surov, o tepežih se le malokdaj čuje, o ubojih skoraj nikdar ... Dolenjec je bolj 'gemütlich', ne tako osoren, kakor njegov gorenjski rojak.«¹⁰

V teh pismih se jasno črta ideologija mladega Slovenca-domoljuba, sovražnega avstro-ogrske države, ki zatira njegov narod. Prav to sovraštvo ga tudi sili, da si išče drugo domovino, v tem primeru Rusijo. Slovensko domoljubje in želja oditi v Rusijo si v Hostnikovem svetovnem nazoru ne nasprotujeta, ampak predstavljata dve vzajemno povezani strani. To postane posebno jasno, če pregledamo nekatere poteze ideologije mladoslovencev, katerim je pripadal Hostnik. Ljubezen do domovine je bila pri njih najtesneje povezana s prizadevanji, zavarovati svoj narod pred pritiskom germanizatorjev, ki se je povečal zlasti po uvedbi dualizma v Avstriji leta 1867, in ohraniti njegovo slovensko bistvo. Na koncu šestdesetih in ob začetku sedemdesetih let so mladoslovenci skušali vključiti v ta boj slovenski narod — kmete ter drobno in srednjo mestno buržoazijo. Toda sredi sedemdesetih let so mladoslovenci napravili kompromis z zmernimi krogi slovenskih nacionalnih vodilnih mož. Odrekli so se taktiki aktivnega vključevanja naroda v nacionalni boj in namesto prejšnjega gesla o Zedinjeni Sloveniji zagovarjali geslo avstrijskih federalistov-fevdalcev, geslo zgodovinskega prava, to se pravi geslo podelitve avtonomije starim fevdalnim deželam. Eden izmed glavnih vzrokov takega kompromisa med mladoslovenci in staroslovenci je bila okrepljena germanizacijska politika v slovenskih deželah — grožnja, da bo Avstrijo, ki so ji pripadale tudi slovenske dežele, pogoltnila močna, napadalna Nemčija.

V takem položaju, ko je grozilo Slovencem popolno ponemčenje, ko je upadel nacionalni polet ljudskih množic, ko so ustvarili liberalci kompromis s konservativnimi krogi, so najbolj goreči predstavniki liberalne mladine, ker niso verjeli v možnost, da bi se Slovenci v obstoječih razmerah v Avstriji ohranili, začeli vse večje upanje v rešitev Slovencev pred nemško asimilacijo polagati v Rusijo, to najmočnejšo in edino samostojno slovansko državo. Zanje je bilo slovensko domoljubje neločljivo povezano z ljubeznijo do Rusije, z vero v njeno osvobodilno poslanstvo med Slovani. Prav v te kroge slovenskih liberalcev je spadal tudi Davorin Hostnik. Pozneje, leta 1898, ko je imel za seboj že osemnajst

⁹ Prav tam, I. 3, 3 ob., 4, 4 ob.

¹⁰ Prav tam, I. 5 ob.

let življenja v Rusiji, je zelo jasno formuliral svoje pojmovanje slovenskega domoljubja v pismu sinu svojega umrlega tovariša Zabreta: »... naj se (Slovenci) oklenejo slavjanstva, naj znajo, da je le v njem jih spase-nje, naj popolno odvržejo vse, kar jih veže na Nemce, te zaklete svoje vragove... naj ne mislijo, da sami po sebi kaj zmorejo, nego vse sla-v-jan-stvo mora se zjediniti, ako nanj napadaljot... vsi Germani.«¹¹ Pojem slovanstva je Hostniku označeval predvsem Rusijo, in ko je govoril o moči slovanstva, je razumel pod tem v prvi vrsti moč in silo Rusije.

Hostnikovo željo, da odide v Rusijo, razen njegovih nazorov pojas-njujejo tudi nekatere osebne okoliščine iz njegovega življenja. Že leta 1872 je začel sodelovati v glasilu slovenskih liberalcev Slovenskem na-rodu. Takoj po vrnitvi iz vojske je stopil v njegovo uredništvo. Toda tu je trčil z glavnim urednikom Jurčičem. Hostnik je pisal Baudouinu de Courtenay 25. oktobra 1877, da že štiri leta sodeluje pri SN, toda: »Zdaj se ve, da ne pišem več za ‚Narod‘, dok bode v redakciji sedel ta surovi misantrop... Tudi pri ‚Narodu‘ ne sodeluje zdaj nikdo drugi kakor k večjemu še kak kmetski učitelj ali kak pop ali kak izgubljen dijak — vse Jurčičeva krivda, ker vsakega olikanega človeka odganja se svojo grobstvo in brezobzirnostjo.«¹²

Mogoče, da so nesoglasja z Jurčičem, glavnim urednikom SN, pri katerem je Hostnik aktivno sodeloval, bili eden izmed vzrokov njegove želje, da se izseli v Rusijo.

V pismu staršem z dne 1. januarja 1880 s poti na službeno mesto v Rusiji je Davorin Hostnik pokazal na drugi vzrok svojega odhoda z rodnega doma v tuje dežele: »Nas je veliko, tukaj na Ruskem si bom prej in več zaslužil, da vam ne bo treba pomanjkanja trpeti.« Seveda je treba upoštevati, da je Hostnik v pismu domačim skušal razložiti vzrok svojega odhoda v Rusijo s pobudami, ki naj bi bile razumljive preprostim kmetom, puščajoč ob strani idejne motive. Vendar pa so pri njegovi odločitvi, da odide v Rusijo, očitno igrali ne zadnjo vlogo tudi gmotni razlogi.

Leta 1878 je Hostnik nadaljeval svoje študije na Dunaju. Udeleževal se je aktivno življenja dunajskih študentov Slovanov, posebno pri izdaji vseslovanskega almanaha.¹³ Dne 4. septembra je pisal Baudouinu de Courtenay: »Slovanski dijaci na tukajšnji univerzi nameravajo izdati po-četkom leta 1879 almanah v vseh slovanskih jezikih; samo Poljaci se ne hote udeležiti; ti se sploh za nas druge Slovane čisto nič ne brigajo.«¹⁴ Hostnik je prosil Baudouina de Courtenay, naj pošlje za almanah kakršen-koli svoj prispevek, in dodal, da vsi z veseljem pričakujejo njegov prihod na Dunaj. Dalje mu je sporočil, kako upa dobiti v tretjem semestru državno štipendijo.

¹¹ NUK, rkp. odd., Hostnikova pisma Zabretovima, inv. št. 104/54.

¹² Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 102, op. 2, d. 326, l. 7-8 ob.

¹³ »Slavjanski Almanah« je izšel aprila 1879.

¹⁴ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 102, op. 2, d. 326, l. 9 ob.

Še nadrobneje je Hostnik pisal Cimpermanu o svojem življenju na Dunaju v pismu marca 1879: »Almanah' se je počel razšiljati. Tiskali so ga 1200 odtisov.« Razen nad almanahom je navdušen nad dejavnostjo Literarnega društva, ki je bilo ustanovljeno 31. januarja 1879. »Literarno društvo' pridno deluje. Posebno nas zanimajo Črtice iz življenja še živečih pisateljev'... Jaz sem nameraval enkrat brati — o Tebi in o g. P.¹⁵ Pa ostati mora pri volji, kajti manjka mi vseh dat, posebno o gospe... Besede o društvu sem v društvu iz Tvojega lista bral in vse so zakliknili: Živel! Cimperman!« Kakor se zdi, je bilo Literarno društvo pod velikim vplivom enega izmed idejnih voditeljev slovenskih liberalcev, pesnika Josipa Stritarja: »Našemu društvu je velik prijatelj in mi ga vsi smatramo za kašipota.«¹⁶ Zanimivo je, da se je dve leti prej v pismu Baudouinu de Courtenay Hostnik tako visoko izražal o Stritarju, imenujoč ga prvi sodobni slovenski pesnik in pisatelj.¹⁷ V tem času se je Hostnik bavil tudi s prevajanjem slovstvenih del: v slovenščino je prevajal igre Goldonija in Scriba, prevedel knjigo Julesa Verna Potovanje okoli sveta v 80 dneh in drugo.

Toda misel na izselitev v Rusijo ga ni zapustila. Hostnika so živo zanimali Slovenci, ki so bili odšli v Rusijo. V istem pismu Baudouinu de Courtenay leta 1878 je Hostnik pisal: »Domov je letos prišel prof. Brezovar iz Kurskega in prof. Štifter iz Kaluge. Na Rusko sta odpotovala zopet dva Slovence, stud. phil. Šumi in Širok.«¹⁸

Vendar se ni Hostniku posrečilo priti v Rusijo po tisti poti, po kateri so šli drugi slovenski filologi, to je čez Slavjanski Učiteljskij Institut v Peterburgu. Ko je konec leta 1879 nehal študirati na dunajski univerzi, je odpotoval v Rusijo kot domači učitelj pri graščakinji Teplovi, vdovi bratranca ruskega pisatelja I. S. Turgenjeva. Kakor je pripovedovala Davorinova sestra Marička, je Hostnika priporočil Teplovi Jernej Brezovar.¹⁹ Odhod v Rusijo očitno kaže poteze neke naglice in celó neke skrivnostnosti. Hostnikov sin se je spominjal očetovega pripovedovanja, kako je moral emigrirati iz Avstrije zaradi grozečih mu represalij s strani oblasti zaradi aktivne udeležbe v nacionalni politiki. Na vsak način je Baudouin de Courtenay, s katerim je Hostnik v letih 1877—1878 oživil dopisovanje, zgubil s Hostnikom vsako zvezo, tako da je poizvedoval o njem pri slovenskem visokošolcu - jezikoslovcu na Dunaju Karlu Štreklju. Štrekelj je konec leta 1880 moral sporočiti slavnemu filologu: »O Hostniku ne vem ničesar.«²⁰

Z mešanimi čustvi je stopil Hostnik na ruska tla. Svojem je pisal iz Kijeva 1. januarja 1880: »Cel dan se vozim že po ruski zemlji, jutri bom pri Jerneju v Kursku. Ne morete si misliti, kako mi je bilo težko,

¹⁵ Pod g. P. je mišljena gospa Luiza Pesjakova (1828—1898). Ohranjeno je eno Hostnikovo pismo pisateljici iz 70. let.

¹⁶ NUK, rkp. odd., ms. 484.

¹⁷ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 102, op. 2, d. 326, l. 7 ob.

¹⁸ Prav tam, l. 10 ob.

¹⁹ Gl. op. 4.

²⁰ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 102, op. 2, d. 353, l. 4 ob.

ko sem stopil iz očetove hiše, kjer je tekla moja zibka, da bi se podal na tako dolgo pot... Zdaj pa, ko stojim na neizmerni ruski zemlji, v kateri solnce nikdar ne zajde, mi je mnogo lažje. Ljudje so dobri, sije jim tisto solnce ko Vam, sveti jim ravno tisti mesec, molijo ravno tistega Boga ko Vi, in ko bi vi sem prišli in govorili po slovensko, bi vas vsi razumeli.«

Hostnik ni mislil dolgo ostati domači učitelj. Po besedah njegovega sina Vladimira Martinoviča je še isto leto, 1880, opravil eksterne izpite na univerzi v Harkovu in dobil rusko diplomu. Takoj nato je bil imenovan za profesorja na moški progimnaziji v Borisoglebsku.

Prve čase je šlo Hostniku trdo — motilo ga je nezadostno znanje ruskega jezika. V pismu hčeri svojega tovariša Zabreta z dne 18. / 31. decembra 1888 pripoveduje o prvih letih življenja v Rusiji takole: »Res je, da v oni čas, ko je umrl Vaš dragi, nepozabni oče, nisem dobival nobenega slovenskega lista; tri leta sploh nisem čital čisto nič slovenskega, ker so mi v začetku vedno slovenske besede silile na jezik, ko sem govoril po rusko. No potem sem imel vedno po 4 slovenske časopise in kupoval sem nove knjige, ki so izhajale.«²¹ Zaradi vztrajnega učenja je Hostnik kmalu popolnoma obvladal ruščino.

V Borisoglebsku se je Hostnik posebno živo spoprijateljil s profesorjem Vladimirom Radionovičem Dombrovskim. Ko je Dombrovski bil imenovan za ravnatelja na novo ustanovljeni progimnaziji v mestu Rylsk v guberniji Kursk, je Hostnik zaradi njegovih vztrajnih prošenj odšel obenem z njim v Rylsk za profesorja nemščine, francoščine, latinščine in grščine. Očitno je na Hostnikov pristanek vplivalo tudi dejstvo, da je v Kursku živel njegov starejši prijatelj in rojak Jernej Brezovar. V Rylsku se je Hostnik naselil za trajno in živel tu do svoje smrti.

Okrajno mesto Rylsk je eno najstarejših ruskih mest. V prvo se omenja leta 1152, ko se je vračal knez Jurij Dolgoruki z nesrečnega pohoda. Vendar se Rylsk nikoli ni povzpел v vrsto najznamenitejših ruskih mest. Stoječ na meji Ukrajine in Rusije, se je Rylsk v drugi polovici XVIII. stoletja spremenil v trgovsko mesto, pomembno središče posredovalne trgovine. Rylski trgovci so trgovali ne samo po ruskem carstvu, ampak tudi po deželah izven njegovih meja. Najbogatejši trgovci v Rylsku Filimonovi so prvi v Rusiji začeli trgovati s kmečkim gospodarskim orodjem (s kosami in srpi), ki so ga uvažali iz Avstrije. Po njihovih kosah, s katerimi so kupčevali na veliko, je bilo veliko povpraševanje; rylski trgovci so jih razvažali po vsej Ukrajini in Rusiji. Tudi ni naključje dejstvo, da je prvi človek, ki je utemeljil stalno rusko naselitev v Aljaski, bil prav tako rylski trgovec Grigorij Šelehov. Po njem je bila tudi imenovana moška gimnazija v Rylsku, na kateri je delal Davorin Hostnik.

Sredi XIX. stoletja je Rylsk nadalje rasel in se razvijal predvsem kot trgovsko mesto. Leta 1858 so našeli v njem 7070 prebivalcev. Po statističnih podatkih iz leta 1867 je živel v njem 601 trgovec.²² V spo-

²¹ NUK, rkp. odd., pisma Zabretovima, inv. št. 104/54.

²² V. Proseckij: Ryl'sk. Kursk, 1957, 23-24.

minski knjigi Kurske gubernije za 1860 se navajajo naslednji glavni predmeti trgovine v Rylsku: konopno predivo, avstrijske kose, kruh, med in vosek.²³ »Čebelarske proizvode so nabirali po vseh okrajih v guberniji in jih pošiljali proti mejam Avstrije. Tu so jih trgovci, posebno rylski, prodajali in se zakladali s tamkajšnjim blagom, zlasti s kosami, s katerimi trgujejo samó na debelo.«²⁴ Poleg tega je šla skozi Rylsk trgovina s sončničnim oljem, ribami, ikrami, ščetinami in perjem.

Trgovski promet je naraščal od leta do leta. Razcvetu Rylska je napravila konec gradnja železnice, ki je stekla stran od njega. Začeni s sedemdesetimi leta XIX. stoletja je začela trgovina mesta iz leta v leto upadati. A tudi v začetku XX. stoletja je Rylsk nadalje ohranjal trgovski značaj. Industrija je bila v mestu slabo razvita — prevladovala so podjetja pol obrtnega značaja. Leta 1911 so v Rylsku našli 37 podjetij, v katerih je delalo vsega 288 delavcev. Med podjetji so bili največja železolivarna z 18 delavci ter dve oljarni s 36 delavci.²⁵ To se pravi, da je na vsako od drugih 34 podjetij prišlo manj ko sedem delavcev.

Trgovsko mesto s hirajočo trgovino in nepomembno industrijo, tak je bil Rylsk, ko se je v njem za vselej naselil Davorin Hostnik.

Po podatkih spominskih knjižic Kurske gubernije za leta 1884, 1888, 1890, 1891, 1892 in 1894 je Hostnik tedaj učil na progimnaziji nemščino in francoščino, ravnatelj pa je ves ta čas bil njegov prijatelj V. R. Dombrovskij.

V Rylsku se je Hostnik seznanil z duhovnikovo hčerjo Aleksandro Vladimirovno, ki je postala njegova žena. Bila je na obisku pri svoji sestri, ki je bila žena zdravnika v kozaškem polku, nastanjenem v Rylsku, Nikolaja Jakovljeviča Pjaskovskega. Hostnik se je poročil 1887. V svojih zapiskih se takole spominja teh let: »Oženil sem se v začetku januarja 1887, 4. novembra istega leta se je rodila hči Saša. Z ženo sva stanovala v gimnaziji, tedaj progimnaziji, v dveh sobah. Po Sašinem rojstvu sem odkril sedanjo vilo, ki je bila last trgovca Ivana Filipoviča Matohina in jo je cenil na 950 rubljev. Petsto rubljev sem imel, za ostane pa sem lastniku dal menico ..., toda Matohin se je čutil užaljenega, raztrgal je menico in razmetal kosce po tleh. Pomladi leta 1888 sem začel zidati hišo.«²⁶ V šestih letih življenja v Rylsku se Hostniku ni posrečilo, da bi si bil kakorkoli primerno uredil življenje, in tako je moral živeti v gimnaziji. Mogoče je to bilo povezano s prizadevanjem, da zmanjša stanovanjske stroške in zbere denar za postavitev svoje hiše. Značilno je dejstvo, da si je Hostnik pridobil hkrati s tem tako dober glas med rylskimi občani, da mu je celo trgovec na besedo zaupal vsoto 450 rubljev.

²³ Pamjatnaja knižka Kurskoj gubernii na 1860. g., Kursk, 1860, 279.

²⁴ Gl. op. 23, 162.

²⁵ Gl. op. 22, 32.

²⁶ Moi vospominanija, rokopis v lasti Davorinovega sina, 1. Rokopis, ki obsega osem na obeh straneh popisanih pol, hrani sin. Konec manjka. Govori predvsem o odnosih Hostnika in njegove prve žene z njenimi sorodniki. Sin hrani tudi gradivo in osnutke za 2. izdajo slovensko-ruskega slovarja (naknadno sporočilo avtorice razprave, 7. IX. 1968).

V prvih desetih letih skupnega življenja sta zakonca Hostnikova dobila pet otrok: 1887 Aleksandro, 1889 Milico, 1890 Olgo, 1893 Vladimira in 1897 Mitrofana.

Davorin Hostnik je preživel v Rusiji skoraj petdeset let. V vsem tem času pa sta nam znana samo dva primera, da je obiskal svojo domovino. Prvikrat je prišel v Avstrijo poleti 1881. Ohranilo se je njegovo pismo očetu z dne 4. junija 1881 iz Maribora. V njem je prosil očeta za blagohotno naklonjenost pri ženitvi: »Jaz nočem od doma nič, povem še enkrat in pozabil tudi ne bom nikogar, čeravno mislijo, da sem strašansko hudo delnik samo zato, ker hočem za ženo žensko, ki mi prinese za doto dobro serce in umno glavo, denarja pa ne.« V tem pismu obljublja očetu, da bo prišel domov. Hostnikovi načrti, da bi si ustvaril družino, pa so se tisti čas izkazali za neuresničljive — njegova izbranka je odklonila, da bi odšla z njim v Rusijo.

V drugo je bil Hostnik v domovini leta 1894. Sam piše o tem v svojih spominih takole: »Poleti, ko je imel Volodja okoli devet mesecev, sem se odpravil na zlato poroko svojih staršev.« K temu dodaja, da se je vrnil iz rodni krajev čez en mesec. Sin Vladimir nam je pripovedoval o tem očetovem potovanju v domovino nekoliko navedenije. Po njegovih besedah so avstrijske oblasti poslale Davorina Hostnika iz avstrijskih dežel veliko prej, kakor je hotel oditi sam. Usodno vlogo je pri tem odigrala njegova publicistična dejavnost v slovenskih časnikih, predvsem v SN.

*

Publicistična dejavnost M. M. Hostnika vzbuja zanimanje ne samo zaradi piščevih osebnih nazorov, ampak tudi zaradi zgodovinskega razvoja liberalnih in vseslovanskih idej v slovenskih deželah.

Najživahnejša je bila ta dejavnost v osemdesetih letih XIX. stoletja, kmalu po Hostnikovem prihodu v Rusijo. Pozneje je leta 1895 v pismu »Sovjetu Slavjanskogo blagotvornega občestva« Hostnik sporočal: »(Hostnikovi) psevdonimi: v SN Krutorogov; zdaj v Slovanskem svetu: X-kb, Roščin in Hostnik; v nekdanjih *Izvestijih Slav. b. o.* v Pismih o Slovincih (*Pisma o slovencah*): -b.«^{26a}

Od Hostnikovih dopisov o Slovincih so najzanimivejši njegovi članki v SN, ki jih je objavljial v listu zelo pogosto od marca 1886 do novembra 1867.²⁷ O njegovi dejavnosti v tem glavnem glasilu slovenskih liberalcev je pisal Ivan Prijatelj v svoji Slovenski kulturno-politični in slovstveni zgodovini 1848—1895. Ko jo je ocenjeval, je zapisal: »Krutogorov, v tem letu najglasovitejše ime na Slovenskem, je bil profesor v Rusiji in je od tam pošiljal 'Narodu' dopise, pisane v pestri ruski slovenščini, sicer pa ne brez temperamenta. Bil je duševno dete poznih slavjanofilov in je hodil docela po stopinjah Katkova.«²⁸ Ta sodba ni brez utemeljenosti,

^{26a} Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 241, op. 1, d. 28, l. 53 ob.

²⁷ Hostnik je sodeloval pri SN zastoj.

²⁸ Ivan Prijatelj: Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848 do 1895, zv. V., Ljubljana, 1966, 275-276.

vendar ji je očitati neko enostranost. V svoji knjigi je razčlenil Prijatelj samo tiste Hostnikove članke, ki so bili posvečeni zunanji politiki Rusije, in v tem oziru je gori navedena sodba popolnoma pravilna. Toda hkrati s temi članki je pisal Hostnik v SN tudi dopise o notranjem položaju Rusije, o osvoboditvi kmetov, o krajevni samoupravi. To stran v Hostnikovi publicistični dejavnosti povsem upravičeno podčrtuje D. Kermavner v svojih pripombah h knjigi Ivana Prijatelja.²⁹

Sodba, kakor jo podaja Hostnik o notranjem položaju Rusije, ne more dajati osnove, da bi videli v Hostniku pristaša Katkova, nazadnjaškega zagovornika reakcije v Rusiji v osemdesetih letih. Hostnik se tudi sam ni istovetil s Katkovom v vprašanih ruske notranje politike. V enem izmed svojih dopisov, napisanem 11. maja 1886, ob strahu nekaterih, da bodo odprli v Rusiji nove višje šole, sarkastično pripominja, da Katkov »poslednja leta išče samo nihilistov«.³⁰ Pozneje je v nekrologu Katkovu, poudaril, da se je Katkov v vprašanih notranje politike »često motil«.³¹

Prav zato, ker Hostnikovi dopisi o notranjem položaju Rusije še niso dočakali svoje osvetlitve v slovenskem zgodovinopisju, začnimo z njimi.

Prvi Hostnikov članek v SN pod naslovom »Pisma iz Rusije« se je začel tiskati 31. marca 1886. Bil je posvečen petindvajsetletnici osvoboditve ruskih kmetov iz nevoljništva. Tega jubileja, poudarja Hostnik, v Rusiji niso praznovali, »akoravno ni dne, ki bi bil tako važen glede kulturnega in socialnega življenja gromadnega severnega carstva«. Pač pa se je preteklo leto »gromko praznovala« stoletnica »dvorjanske gramote« (fevdalne listine), ki jo je dala Katarina II. fevdalcem leta 1785. Ta »gramota« je izročala kmete v popolno last graščaku, ki je smel svojega kmeta prodati, poslati v Sibirijo, ga zamenjati za pse, konje ali krave, igrati zanj pri kvartah in podobno. Kmetje so bili dolžni tri dni delati graščaku, tri dni pa sebi, toda po navadi so delali za sebe samo ponoči in ob nedeljah.³²

Ko je car izdal manifest o odpravi nevoljniškega prava, so bili mnogi graščaki proti njemu in so proti mužikom »upotrebljali razne zvijače«.³³ Čeprav je preteklo že mnogo let od dneva osvoboditve kmetov, je mužik še vedno dolžan odplačevati graščaku. In Hostnik prihaja do sklepa: »Mužik je in ostane zakleti sovražnik pomeščika, dokler bo videl najmanjšo reč, ki ga spomina prejšnjih dni.«³⁴ Na ta način obstoja dveh razredov v Rusiji, razreda graščakov in razreda kmetov, carski manifest ni odpravil. Protislovja in sovraštvo med razredoma so ostala kakor prej. In Hostnik ne gleda na ta protislovja, na to nespravljivost z očmi ne-

²⁹ Dušan Kermavner: Slovenska politika v letih 1879 do 1895. Politično-zgodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenske kulturnopolitične in slovstvene zgodovine 1848—1895, Ljubljana, 1966, 376 sl.

³⁰ SN 4. VI. (št. 126) 1886.

³¹ SN 6. VIII. (št. 177) 1887.

³² SN 31. III. (št. 72) 1886.

³³ SN 6. IV. (št. 77) 1886.

³⁴ SN 8. IV. (št. 76) 1886. — Kar je tu in pozneje v navedbah iz SN tiskano poudarjeno, je poudarjeno stavljeno že v izvirni objavi.

prizadetega opazovavca. Sin kmeta se je tudi sam postavil na stran kmetov.

V istih »Pismih iz Rusije« opisuje ruske plemiče kot surove, pol-izobražence, ljudi, ki jim je zamrlo čustvo celo do svojih otrok.³⁵ Njegovo pripovedovanje o nekaterih človekoljubnih veleposestnikih, ki da so dali svojim kmetov svobodo in jim prepustili zemljo »na obrok« (v najem), zveni zelo slabo na ozadju tiste odbijajoče oblike ruske veleposesti, ki jo riše ostro in brezobzirno. Drugače kakor o plemičih piše Hostnik z veliko simpatijo o ruskih kmetih. Nemci pogosto zmerjajo ruske mušike s tatovi in pijanci. »Ne verjemite tega. Ako ruski mušik ukrade, ukrade takrat, ko bi od lakote umrl, ako bi ne ukral... Pije ruski mušik iz gorja, ali pa iz radosti... Sploh, kadar sodi inostranec ruskega mušika, naj ne pozabi, da je mušik sto in sto let živel kakor živina in ako je npravstveno malo razvit, tega ni on kriv, no tisti, katerim je on rabstvoval.«³⁶

»Ruski narod je plemenit, dober, pošten, ne sme se pozabiti, da je bil pred 25 leti še rab, živina pomeščiku.«³⁷

Celó revolucionarne nastope kmetov ima Hostnik deloma za upravičena dejanja. V dobi tlačanstva so kmetje nekje morali iskati zaščite: na vasi je pravice veleposestnikov branil plemič »ispravnik«, a v mestu plemič »gorodničij«. Gubernator, sodišča — povsod sami plemiči. Tako mušikom ni preostajalo drugega kakor na skrivaj ubijati svoje najokrutnejše tlačitelje.³⁸ Tak odnos je imel Hostnik tudi do nastopov kmetov proti veleposestnikom v svojem času. V enem izmed dopisov je opisoval kmečko »puntanje« v Gluškovu, na posestvu milijonarja Tereščenka. Kmetje so zahtevali od njega državni »nadel« (delež),³⁹ kar so motivirali s tem, da jih je Tereščenko kupil od potomcev Potemkina, kateremu je Katarina II. podarila Gluškovu iz državnih fondov. Da zaščitijo Tereščenkove interese, so bile v Gluškovu poslane vojaške čete. Toda kmalu je prišel ukaz, naj takoj odidejo iz Gluškova. Hostnik je ob tem dogodku z veseljem pripomnil: »Da je ta modri ukaz vlade razveselil vse, ni treba posebe govoriti.«⁴⁰

Ko opisuje zemljiško reformo v Rusiji, ki je ustvarila krajevno samoupravo, se Hostnik popolnoma zaveda njenega razrednega bistva. Pravico voliti v »zemstvo« (v deželne samoupravne organe) imajo samo zemljiški ali hišni posestniki. Zaradi tega mnogi uradniki in izobraženci nimajo volilne pravice. (Tukaj misli Hostnik predvsem na neplemiško izobraženstvo in uradništvo. Tako prav tisti, ki so izhajali iz najrevnejših slojev prebivalstva, niso imeli nobenega lastninskega cenzusa in so bili prisiljeni živeti od same plače.) »Samoupravljanje,« povzema Hostnik v svojem članku, »ni prineslo narodu tistih blaginj, katerih je želel podariti

³⁵ SN 5. IV. (št. 79) 1886.

³⁶ SN 5. IV. (št. 79) 1886.

³⁷ SN 8. IV. (št. 79) 1886.

³⁸ SN 1. IV. (št. 73) 1886.

³⁹ T. j. delež, ki je pripadal državnim kmetom. Bil je večji od deleža, kakor je pripadal fevdalnim kmetom.

⁴⁰ SN 12. V. (št. 107) 1886.

mu nepozabljivi Car-Osvoboditelj... Kakor Vaša konstitucija daje močnemu možnost, dušiti in daviti slabega, tako tudi naše rusko samoupravljanje.⁴¹ Boj strank v Rusiji v času volitev v organe samoupravljanja ne izpričuje načelnega značaja — vse stranke se tepejo za toplá plačana mesta in za deželno kaso. »Davki so rastle z vsakim dnem; zemci so si izmišljali razne sinekure in njih privrženci so z velikim apetitom jeli zemsko pagačo.«⁴²

Ob vsem svojem pojmovanju številnih odbijajočih strani ruske stvarnosti njegovega časa, ob vsem svojem sočustvovanju z zatiranim ljudstvom in ob vsem svojem sovraštvu do vladajočih razredov pa je Hostnik ostal po prepričanju carist. Po njegovem ruski car ni prvi med ruskimi fevdalci, ampak zaščitnik ruskega ljudstva pred njegovimi zatiralci. Samo Katarino II. je štel za zagovornico fevdalcev, saj je zanje storila vse, da je ne bi izgnali nazaj v Nemčijo. Toda to njeno vedenje je razlagal iz njene nacionalnosti, iz dejstva, da je bila Nemka. Drugi carji so skušali položaj ljudstva izboljšati. Zlasti mnogo je zanj storil Aleksander II., ki ga Hostnik imenuje Car-Osvoboditelj »rabov ruskih in turških«.⁴³ In če je v Rusiji mnogo nereda, tega spet ni kriv car. Zlasti zemljiška reforma bi mogla prinese mnogo koristi ruskemu ljudstvu, ko bi vsi tako iz srca želeli njegovega blagostanja kot car. »Ako zemstvo [po Hostnikovih besedah: »predstavitelj« »mestnega (krajevnega) samoupravljanja«, »Local-Autonomie«] ne dosega svojega namena, kriv temu ni tisti, ki je dal dobrovoljno, ne vsled revolucije, avtonomijo, no kriv je narod, to je [= so] silni iz njega, ki žaliyo slabeje.«⁴⁴ Da ruski car skrbi za blagostanje ruskega ljudstva, v to Hostnik niti malo ne dvomi. Dokaz carjeve ljubezni do ljudstva vidi Hostnik v zakonu o zmanjšanju sredstev za vzdrževanje carske rodbine. »Da, Rusija je izbrana Bogom, da bi kazala tako imenovane, 'Evropi', kaj je — človekoljubje, i Samodržec, 'car pravoslavni', daje povsod in vsekdar prvi vzgled.«⁴⁵ Car po Hostnikovem naziranju ni samo zaščitnik ruskega ljudstva, ampak tudi predstavnik »ruske ideje, ki je slovanska: »Slavjanofili vidijo zastopnike ruske ideje, ki je ideja slovanska, v našem slavnem carstvujočem domu.«⁴⁶

Zato revolucionarno gibanje, naperjeno proti samodržavju, izziva Hostnikovo sovraštvo. Aleksandra II. je ubila »zlodejska roka«; anarhisti niso nič drugega kakor »židje ali od nemcev podkupljeni podleci.«⁴⁷

Vsa protislovja bi morali v Rusiji izravnati po mirni poti. Za to je nujno potrebno »obče obrazovanje«, »obligatno učenje«. »Mužik se mora povzdigniti, pomeščik spustiti; k temu sta oba sposobna, kajti boljšega in plemenitejšega po prirodi naroda, kakor je ruski, ni treba iskati.«

⁴¹ SN 26. V. (št. 119) 1886.

⁴² SN 22. II. (št. 42) 1887.

⁴³ SN 5. IV. (št. 76) 1886; 8. IV. (št. 79) 1886.

⁴⁴ SN 21. V. (št. 115) 1886.

⁴⁵ SN 2. VIII. (št. 173) 1886.

⁴⁶ SN 6. IV. (št. 77) 1887.

⁴⁷ SN 31. III. (št. 72) 1886; 30. III. (št. 71) 1887.

»Najboljši dokaz« za to vidi Hostnik v ruskem nenavadnem gostoljubju, v požrtvovalnosti, ki jo je ruski narod izkazal s svojo pomočjo Bolgarom za njihovo osvoboditev.⁴⁸ »Naj preide petdeset let, naj pomrje sedanje pokolenje, naj se zbliža mužik z dvorjanom, takrat bo videla Evropa, kaj je Rusija.«⁴⁹

Ceprav se notranji položaj Rusije Hostniku še zdaleč ni slikal v mavričnih barvah in je ob vseh svojih carističnih zablodah gledal na rusko stvarnost z očmi kmečkega demokrata, pa je rusko zunanjo politiko presojal s stališča hura-patriotov, ki so se zbrali okoli reakcionarja Katkova in njegovega častnika. V Katkovu je Hostnik videl »iskrenega domoljuba, iskrenega Rusa in gorečega zaščitnika ruskega veličja in slovanske ideje«, ki je imel v svojih sodbah o ruski zunanji politiki vedno prav in je bil za Rusijo to, kar je bil za Nemčijo Bismarck.⁵⁰

Kako je mogoče razumeti tako brezpogojno podporo demokratično nastrojenega Hostnika reakcionarnemu Katkovu, kadar je šlo za zunanjo politiko Rusije? Razložiti si jo je mogoče predvsem z brezmejnimi sovraštvom do vsega nemškega, s sovraštvom, ki ga je izzival strah, da bo Nemčija pogoltnila male slovanske narode. Pri Hostniku, predstavniku malega slovenskega naroda, pri človeku, pri katerem je bila ljubezen do domovine, do svojega naroda neločljivo povezana z bojem proti germanizaciji, pri takem človeku sta bila tako sovraštvo in tak strah popolnoma razumljiva. Za Hostnika je bilo izven dvoma dejstvo: »Zgodovinski cilj Nemcev je: ubiti Slovana.«⁵¹ Katkov je bil po njegovem mnenju izpovedovalec čisto ruske, nacionalne zunanje politike, kolikor je bila usmerjena v okrepitev nacionalnega sijaja Rusije in v boj z Nemci. »Vsi Rusi, vseh strank, so v vnanjej politiki jednega mnenja s Katkovom; drugače mislijo samo Nemci v Rusiji.«⁵²

Tako stališče je naravno vodilo do sklepa, da so vsi, ki se ne strinjajo z nazeri Katkova o zunanji politiki Rusije, nemški vohuni. V posebnem dolgem članku, ki ga pod naslovom »Nemško vohunstvo« posveča nemški špionaži, Hostnik med nemške vohune šteje francoske anarhiste, ruske nihiliste, bolgarske liberalce in nazadnje vse, ki imajo kakršne koli zveze z Vatikanom in s črno internacionalo.⁵³

Glavno zlo je bismarckovska Nemčija. Skozi vse Hostnikove članke se kot rdeča nit vije sovraštvo do nje, zakaj Nemčija je glavna sovražnica Rusije in slovanstva. V enem izmed svojih prvih dopisov pod naslovom »Bodoča vojna med Rusijo in Nemčijo« piše Hostnik o neizbežnem vojnem spopadu med Rusijo in Nemčijo, ta spopad pa bo pomenil »borbo na življenje in smrt Slovanstva z Germanstvom«. Nemčija je potolkla Francijo, zdaj pa je njena glavna sovražnica postala Rusija. Za boj z njo se Nemčija militarizira. Nemci mislijo, da bodo uni-

⁴⁸ SN 22. V. (št. 116) 1886.

⁴⁹ SN 8. IV. (št. 79) 1886.

⁵⁰ SN 6. VIII. (št. 177) 1887.

⁵¹ SN 29. X. (št. 247) 1887.

⁵² SN 14. IV. (št. 83) 1887.

⁵³ SN 3. in 4. VI. (št. 124 in 125) 1887.

čili Rusijo z enim mahom. Ako se nemškemu militarizmu »posreči zadaviti Rusijo, bode mu igrača, držati druge slovanske narode v rokah in topiti jih, drugega za drugim, v germanskem morji«. Prav zato »bode cilj Rusije v tej vojni uničiti germanski militarizem! Takrat se začne čas, ko bo Slavjan, naj živi, kjer hoče, gospodar v svojej hiši, na svojej zemlji!«⁵⁴

Na ta način je od Rusije, od njenih uspehov v boju z Nemčijo odvisna prihodnost vsega slovanstva. »Rusija je, kot nezavisna, mogočna slovanska država, ki šteje v sedanjem času okolu sto milijonov državljanov, prirodna stena, ki ohranjuje Slovanstvo pred nasilstvom Germanstva. Čim mogočnejše bode Rusija, tem težje bode držati na uzdi njene rodne brate.«⁵⁵ Rusija je steber slovanstva, njegova naravna mati. A tudi Rusiji je nujna podpora Slovanov. »Kakor imajo Slovani npr. stvarno silo v Rusiji, samostojnej, veliki i mogočej slovanskej državi, tako ima tudi Rusija velik del svoje sile v sočuvstvi avstrijskih Slovanov.«⁵⁶

Prav zato, ker je Rusija glavna opora slovanstva, so vsi, ki nastopajo proti njej, sovražni Slovanom. Tako so sovražniki Slovanov srbski kralj Milan in njegov minister Garašanin in glava bolgarske vlade Stambulov. Oni so izvajalci nemške politike. »Sofijski pustolovci so samo orodje pustolovne srednjeevropske politike... Vse, kar se dela zdaj v nesrečnej Bolgariji, je delo teutonskih duš.«⁵⁷

Poljska s svojimi neprestanimi nastopi proti Rusiji tudi ne vzbuja Hostnikovih simpatij. V svojih člankih o ruski Poljski poudarja, da poljski narod ni enoten. Deli se na »šlahto, katere se drže politikujoči kšedzi [= duhovniki], in na prosti narod«, ki ga šlahta imenuje »bydlo tj. živina«. V Rusiji vlada ne pusti poljskemu plemstvu tako tlačiti ljudstva, kakor to dela v avstrijski Galiciji.⁵⁸ »Treba je dobro razločevati poljski narod od poljskih grofov in knezov in njihovih zaveznikov — poljskih svečenikov, ki so fanatični sovražniki vsega nepoljskega.«⁵⁹

Šlahta ne bo rešila poljskega naroda. »Kakor je nekdanje samostalno poljsko kraljestvo poginilo od razvrata in mehkužnosti poljske šlahte, tako grozi pogibelj i poljske narodnosti od šlahte.« Ko poudarja, da so revolucionarni nastopi delo poljske šlahte, sovražne ljudstvu, ne more v celoti opravičiti ruske politike na Poljskem. Zato mimogrede pripominja, da se s poljskim vprašanjem v Rusiji ukvarjajo Nemci, uradniki v ruski službi — Berg, Kotzebue idr.⁶⁰ Nacionalno zatiranje Poljske za Hostnika sploh ni več na programu. Tudi to ni naključje. Končna vtopitev slovanskih narodov v Rusiji je zanje edina pot, da se izmaknejo pritisku germanizacije in ohranijo svoje slovansko bistvo.

⁵⁴ SN 3. in 5. IV. (št. 75 in 76) 1886.

⁵⁵ SN 5. VI. (št. 127) 1886.

⁵⁶ SN 3. X. (št. 224) 1887.

⁵⁷ SN 16. III. (št. 61) 1887.

⁵⁸ SN 30. IX. (št. 222) 1887.

⁵⁹ SN 23. VI. (št. 141) 1886.

⁶⁰ SN 14. IV. (št. 84) 1886.

Prvi korak za priključitev Slovanov k Rusiji je po Hostniku učenje ruskega jezika in seznanjanje z rusko kulturo. »Vi se učite jeziku,« je pisal, »kateri govori 80 mil. ljudij in ki ima tako bogato literaturo, da so Francozi poslednja leta pali na-njo in predstavljajo in si trgajo drug drugemu iz rok [dela] Turgenjeva, Dostojevskega, Pisemskega, Tolstega, Gončareva i drugih? Vaši zakleti vragi trosijo denarja in čas in se vozijo v Rusijo učiti se, da bi — danes ali jutri utrgali se v Rusijo, kakor volk v ovčje stado, da bi pobili njo, da bi jo razdrobili, a potlej Vas! Oni se uče po ruski iz sovraštva k Rusiji, k Slavjanstvu, učite se vi iz ljubezni. Uznavaajte ruski jezik, rusko literaturo, ruske nрави, ruski narod! A prva pot k temu je — slovensko domoljubje in podpiranje slovenskih, ne po jeziku, no po duhu časopisov!«⁶¹

In znova se v Hostnikovem domoljubju razodeva ista črta: ljubezen do domovine je pri njem neločljivo povezana z ljubeznijo do Rusije. Hostnik je dobro poznal in ljubil rusko slovstvo in si je na vse načine prizadeval, da ga propagira na straneh SN. Julija 1886 je v SN priobčil nekrolog A. N. Ostrovskemu in v članku pisatelja imenoval »velikega ruskega dramatika, bleščečo zvezdo na literarnem nebu matuške Rusije«. Pri Ostrovskem je Hostnika privlačevalo predvsem to, da je bil »v svojih umotvorih propovednik človekoljubja, zaščitnik človeškega dostojanstva in pravi narodni učitelj«. ⁶² Februarja 1887 je Hostnik napisal dolg članek »Petdesetletnica smrti Puškina«. V Puškina je videl »največjega slovanskega poeta, sina neizmerne matuške Rusije«. ⁶³ Ko pripoveduje o tem, kako se je Rusija spomnila Puškina, Hostnik poziva Slovence: »Rojaki, kdor zmore... naj si kupi Puškina, naj on krasi vaše knjižnice, čitajte ga, prevedite ga, učite se iz njega ljubiti to, kar je naše.« ⁶⁴ V svojih dopisih o ruskem življenju uporablja za ilustracijo primere iz del Turgenjeva (Na predvečer), Gogolja (Mrtve duše), Gribojedova (Gorje pametnemu), Lermontova (Pesnikova smrt). Nekaj vrstic je posvetil Hostnik v SN spominu Borodina, znamenitega ruskega skladatelja in slovitega kemika. Kakor pri Ostrovskem so Hostnika pri Borodinu privlačevale njegove visoke človeške lastnosti: dobrota, poštenost in nesebična pomoč revnim študentom. ⁶⁵

Vendar je Hostnik menil, da učenje ruskega jezika za Slované ni nujno potrebno samo zato, da se seznanijo z ruskim slovstvom in z Rusijo. Slovani so dolžni, da napravijo ruščino za medsebojni občevalni jezik in se tako Nemci ne bodo mogli smejati dejstvu, da je »občeslavjanski jezik« nemščina. »Kulturni naš jezik naj bo ruski,« ker »vseh slovanskih narečij vsakdo ne more posebe znati.« Hostnik celo predlaga, naj bi slovenski pisatelji pisali v ruščini. To ne nasprotuje domoljubju vsakega posameznega slovanskega naroda: Gogolj je bil Ma-

⁶¹ SN 25. VIII. (št. 193) 1886.

⁶² SN 2. VII. (št. 147) 1886.

⁶³ SN 10. II. (št. 32) 1887.

⁶⁴ SN 23. II. (št. 43) 1887.

⁶⁵ SN 17. III. (št. 62) 1887.

lorus in je zelo močno ljubil Ukrajino, pa je vendar pisal po rusko, enako tudi zgodovinar Kostomarov.⁶⁶

Kljub trdnemu prepričanju, da morajo vsi Slovani neizogibno sprejeti ruski jezik, je Hostnik istočasno mislil, da v tej stvari naglica ni na mestu. In ko so *Sovremenije Izvestija* napisala: »prvi korak (k zbližanju Slovanov) naj bi bilo zjedinenje vseh slovanskih azbuk« (mišljena je bila cirilica), je Hostnik, ki je sicer podpiral to mnenje, vendar štel za nujno dodati, da v »današnjem času splošnega svobodoljubja« ni mogoče zahtevati od Slovencev, da bi sprejeli cirilico, kar je gornji predlog v bistvu vseboval.⁶⁷

Naslonitev na Rusijo, sprejem ene pisave in — v zadnji posledici — sprejem enega jezika s strani Slovanov, vse to so bili za Slované načini, kako bi se rešili, da jih ne bi požrli Nemci. Poleg tega je Hostnik, tako kakor drugi pristaši vseslovanske ideje, štel za enega glavnih načinov, kako ohraniti svojo narodnost, to, da Slovani sprejmejo ciril-metodijsko cerkev, ta pa naj bi bila imela dvoje glavnih potez: služila naj bi koristim slovanstva, to se pravi, da naj bi bila neodvisna od Rima, in njen bogoslužni jezik naj bi bil slovanski jezik.

Hostnik sicer teh pozicij v katoliški Sloveniji ni zagovarjal odkrito, vendar je izražal svoje nazore zadosti prozorno. Predvsem je poudarjal, da »vera nikomur ne pomaga ljubiti svoj narod... Ona nas zedinja z Bogom«. Primer takega indiferentnega odnosa nacionalne zavesti do vere vidimo lahko pri evangeličanu Palackem, ki mu je katoliški češki narod dal ime oče naroda. Isto je najti tudi pri Slovaki: najbolj vneti njihovi domoljubi so bili evangeličani.⁶⁸

S tezo, da vera in nacionalnost nista med seboj pogojena, temveč obstajata neodvisno druga od druge, je Hostnik udaril po glavni ideji slovanskih klerikalcev, obseženi v trditvi, da je osnovna nacionalna poteza Slovencev njihova pripadnost h katolištvu. Ko je spraševal slovenske katoličane, čemu si želijo prestopa Bolgarov v katolištvo, je Hostnik dostavljal: »Kaj ima Slovenstvo od tega? Ali Nemci, Madjari neso katoliki?... Kaj ima 'sveti oče' od njih?« In dalje: »Ne mešajte fanatizma z vero in licemerstva s pobožnostjo.«⁶⁹ V nasprotju s klerikalci je štel Hostnik pri narodu za glavno ne njegovo pripadnost tej ali oni cerkvi, ampak jezik, nacionalno opredeljenost. Vsi, katoličani in pravoslavni, se morajo združiti v ljubezni do svoje skupne matere Slave. Ko poudarja svojo versko strpnost, Hostnik mimogrede kaže na to, kako se katoliški Rim sporazumeva z luterancem Bismarckom isti čas, ko vernim katoličanom, Slovincem in Čehom, ne dovoli uvedbe slovenskega bogoslužja.⁷⁰

⁶⁶ SN 27. IX. (št. 246) 1887.

⁶⁷ SN 14. IV. (št. 83) 1887.

⁶⁸ SN 1. X. (št. 223) 1887.

⁶⁹ SN 25. X. (št. 244) 1886.

⁷⁰ SN 3. X. (št. 224) 1887. — Hostnikov nastop proti katoliški cerkvi je izzval besno reakcijo slovanskih klerikalcev. Njihovo glavno glasilo Slovenec je objavilo vrsto člankov Josipa Marna 18. VII. (št. 160), 6. IX. (št. 202), 7. IX.

Vse evropske države presoja Hostnik iz zornega kota njihovega odnosa do Rusije, iz zornega kota možnosti, kako bi jih izkoristil proti Nemčiji. Franciji, ki sovraži vse nemško, izraža svojo naklonjenost.⁷¹ Angliji, intrigirajoči proti Rusiji, izraža svoje odklanjanje.⁷² Odnos do Avstrije je nekoliko bolj zapleten. V svojih člankih jo Hostnik vabi v družbo z Rusijo, poudarjajoč: »Ko beli dan je jasno, da bi vojna Avstrije z Rusijo utegnila biti usodna.«⁷³

Tako torej Hostnik na vse, zunanjo politiko različnih držav in nacionalna gibanja, gleda iz zornega kota večnega boja slovanstva z germanstvom. Vse najgrše je povezano z germanstvom, vse najboljše s slovanstvom. Prav zato Hostnik noče priznavati, da se zunanja politika Rusije ne razlikuje v svojem bistvu od politike Nemčije — tako ena kakor druga država mislita na razširitev svojih meja na račun slabotnejših narodov. In če poskuse Nemcev, da bi asimilirali slovenske narode, ocenjuje Hostnik kot barbarske in protinaravne, pa glede položaja Nemcev v ruskih-baltiških deželah izraža upanje, da »pojde ruska vlada dalje ... po modrem potu obrusenja [porusenja] tega velikonemškega gnezda.«⁷⁴ Tudi politika Rusije v Aziji se mu riše v rožnatih barvah. Odnos Rusije do krajevnega prebivalstva ni tak kakor odnos Nemčije ali Anglije. Rusija nastopa v Aziji »z lučjo prave človekoljubne kulture«: tam gradi železnice in šole, trguje tako, da je obema stranema ugodno.⁷⁵

Hostnik v celoti opravičuje politiko zatiranja drugih narodov, kakor jo izvaja carizem, prav zato, ker ga zanima samo slovansko vprašanje. »Slovani smo, a drugo vse, kakor kdo sam hoče,«⁷⁶ v tem stavku je vsebovan ves Hostnik osemdesetih let XIX. stoletja.

Take vrste publicistična dejavnost pa v avstrijskih deželah ni mogla dolgo trajati.

Zaradi Hostnikovih člankov sta bili dvakrat zaplenjeni posamezni številki SN (št. 268 z dne 23. novembra in št. 278 z dne 4. dec. 1886).⁷⁷ Končni udarec pa je to publicistiko zadel približno čez leto dni. Jeseni 1887 je avstrijski cesar Franc Jožef očital slovenskemu poslancu v dunajskem parlamentu dr. Poklukarju rusofilstvo slovenskih časnikov. Ta izjava je bila objavljena v časnikih. Ljubljanski škof Missia je izkoristil očitno cesarjevo popustljivost in izdal 26. novembra 1887 pismo, ki so ga podpisali vsi škofje goriške nadškofije. Pismo je bilo naperjeno proti SN in drugim liberalnim listom ter proti njihovim protikatoliškim in

(št. 203) in 28. X. (št. 246) 1887. V njih je poudarjal, da je katolicizem rešil Slovincem njihovo nacionalnost in jim zato slovansko bogoslužje ni potrebno. »Ali smo še v Avstriji?« je vzklikal Marn v članku dne 6. IX. (št. 202) 1887. »Ali morda že ruski kozak straži na ljubljanskem gradu, ali že ruski rubelj žvenketa po našem mestu?« — Gl. I. Prijatelj, tukaj op. 28, str. 278, 279.

⁷¹ SN 14. V. (št. 109) 1887; 29. III. (št. 70) 1887; 5. VIII. (št. 176) 1886.

⁷² SN 25. X. (št. 244) 1886.

⁷³ Gl. op. 72.

⁷⁴ SN 2. III. (št. 49) 1887.

⁷⁵ SN 3. III. (št. 50) 1887.

⁷⁶ 9. VI. (št. 130) 1886.

⁷⁷ D. Kermavner, op. 29, str. 376.

protiavstrijskim tendencam. Vsem duhovnikom je strogo prepovedovalo takó časnike naročati kakor v njih sodelovati. Dne 18. dec. so na skupščini delničarjev Narodne tiskarne, ki je izdajala SN, ustanovili nadzorovalni svet, da bi pazil na delo uredništva. Zadnji članek Hostnika v SN je bil objavljen v št. 256 dne 10. novembra 1887.

Ivan Prijatelj ocenjuje na splošno dejavnost D. Hostnika v SN kot negativno za nadaljnji razvoj slovenskega liberalizma: »Krutorogov je vrgel v Slovenskem narodu usodno bombo... Takrat se je dvignil Missia iz svojega zatišja in zamahnil z mogočno svojo roko ne samo po slovenskih rusofilskih fantastih, ampak po slovenskem liberalizmu sploh.«⁷⁸

Po dogodkih jeseni 1887 je v resnici postal položaj liberalcev težji, saj so jim lahko prilepljali etiketo ruskih agentov, a tudi cenzura je postala za liberalni tisk mnogo strožja. Težko nam je soditi o pomenu Hostnikove publicistične dejavnosti za slovensko liberalno gibanje, ker se nismo ukvarjali s preučevanjem slovenskega družbenega razvoja v osemdesetih letih XIX. stoletja. Vendar smemo izraziti svojo domnevo, da Hostnikov boj s katoliškim mračnjaštvom in seznanjanje slovenskih bralcev z rusko stvarnostjo, zlasti z ruskim slovstvom, pač nista imela za Slovence samo negativnega pomena. Mogoče da Hostnikova publicistična dejavnost v SN potrebuje še bolj mnogostranske ocene.

V ruskem slavjanofilskem tisku so dopise Krutorogova v Sloveniji cenili zelo visoko. Tako je bil v listu Известия С-Петербургского славянского благотворительного общества v št. 7.-8. leta 1886 priobčen članek, ki ga je podpisal N. Š., »Iz slovenskega tiska in življenja« [Из словенской печати и жизни]. V njem je bila zabeležena široka dejavnost SN za seznanjanje bralcev z deli Tolstoja, Puškina, Lermontova, Turgenjeva, posebno pa zaznamovano dopisovanje Krutorogova:⁷⁹ »Dopisnik vestno in dovolj pogosto objavlja svoje članke o Rusiji... Skrbno piše o vsem, kar more zanimati Slovana v Rusiji, in piše očitno z željo, da bi nudil vso mogočo pomoč slovanstvu in pokazal na pomen Rusije v njem.« V naslednji številki lista isti Š. podčrta Hostnikovo navdušenje nad zmanjšanjem dohodkov carske rodbine in ga hvali:⁸⁰ »Ali ni res, da more tako govoriti samo ruski človek, in ali ni naravno, da plemenito srce Slovenca ne more videti v Rusiji tuje dežele.« Nadalje N. Š. navaja obširen citat iz Hostnikovega članka, kjer poziva Slovence, da se učijo rusčine.

⁷⁸ I. Prijatelj, op. 28, str. 279, 280.

⁷⁹ Корреспондент добросовестно и довольно часто дает свои статьи из России... Он добросовестно пишет о всем, что может интересовать славянина на Руси и пишет очевидно с желанием принести посильную пользу Славянству и указать на значение среди него России („Известия С-Петербургского славянского благотворительного общества“, 1886, št. 7-8, str. 348).

⁸⁰ Не правда ли, что так может новорить только русский человек и немудрено, что для благородного сердца словенца Россия не может казаться чужою страной („Известия...“, 1886, št. 9, str. 412).

N. Š. je gotovo N. V. Šljakov, filolog, sodelavec lista Russkij filologičeskij Vestnik. V predgovoru Slovensko-ruskega slovarja se Hostnik med drugimi zahvaljuje tudi Šljakovu za dragocena opozorila.

Še preden so se Hostniku zaprle strani SN, je začel objavljati vrsto dopisov pod naslovom Pisma o Slovencih (Письма о словенцах) v listu Известия С-Петербургского славянского благотворительного общества. V njih je seznanjal ruske bralce s položajem v slovenskih deželah in si prizadeval zbuditi v njih zanimanje za Slovence. V prvem dopisu je govoril o ponemčevalni politiki avstrijske vlade v slovenskih deželah. Pri tem je poudarjal, da se slovenski položaj dejansko ni spreminjal ne pod liberalnimi ne pod konservativnimi kabineti. Slovenci so vredni večjega zanimanja, kakor jim ga posvečajo Rusi.⁸¹ »Njegova [tj. slovenskega naroda — I. Č.] ljubezen do Rusije je stalna; vsi Slovenci imajo enako iskren odnos do ideje slovanske vzajemnosti in enako ljubijo svoje slovanske brate in mogoče nobena slovanska narodnost ni tako močno prepričana o tem, da pomeni Rusija našo edino moralno oporo... Zavest, da ruska družba z razumevanjem spremlja nacionalni boj svojih bratov istega rodu v Avstriji, bi jim dalo mnogo moralne moči.«

Dopisi leta 1888 nosijo že nekoliko drugačen značaj — polemični so. To je Hostnikov odgovor na napade, ki jih je doživel SN zaradi njegovih člankov in zaradi člankov njegovega prijatelja F. Podgornika. Ko pripoveduje o pogovoru Franca Jožefa s Poklukarjem, Hostnik pripominja, da so cesarjevi očitki Slovence razdražili.⁸² »Samo ljudje z nečistjo vestjo vidijo lahko nekakšno nevarnost v takih malenkostih, kakor so dopisi nekega Krutorogova iz Rusije... Niso članki povzročili preganjanja, temveč je preganjanje povzročilo rusofilske članke.« V teh dopisih je Hostniku bila dana možnost, da odkrito pove svoje mnenje o avstrijski monarhiji in njeni zunanji politiki.⁸³ Avstrija misli na vojno z Rusijo, »pri čemer se ne zanaša na hrabrost svojih vojsk, ki jih je vsak premagal, če se mu je le ponudila priložnost; Avstrija predstavlja zgolj kup podložnikov, ki si jih je nabrala z različnimi porokami, in se zanaša na gozd nemških bajonetov«.

Hostnik ostro napada klerikalce: pastirsko pismo goriških škofov in škofa Kahna, ki je izrekel najstrožji ukor celovškim bogoslovcem, ko so hoteli položiti lovorov venec na Einspielerjev grob.⁸⁴ Urednika klerikal-

⁸¹ Его (т. е. словенского народа — И. Ч.) любовь к России неизменна; все словенцы одинаково искренне относятся к идее славянской взаимности, одинаково любят своих славянских братьев, и, может быть ни одна славянская народность так крепко не убеждена в том, что Россия наша единственная нравственная опора... Сознание, что русское общество относится со вниманием к национальной борьбе своих единоплеменников в Австрии, придавало бы им много нравственной силы („Известия...“ 1887, št. 10, 494, 495).

⁸² Только люди с нечистой совестью могут видеть какую-то опасность в таких мелочах, как корреспонденции какого-то Круторогова из России... Не статьи причина гонениям, а гонения причина руссофильским статьям („Известия...“ 1888, št. 1, 38, 39).

⁸³ ... Полагаясь при этом не на храбрость своих войск — их ведь бил, у кого только указывался досуг, и Австрия представляет из себя только кучу разных приданных, полученных за разными невестами, — но полагаясь на щетину германских штыков („Известия...“, 1888, št. 2, str. 61).

⁸⁴ „Известия...“, 1888, št. 3, str. 129—131.

nega Slovenca Kluna imenuje slovenskega renegata.⁸⁵ »Zdaj je kanonik ljubljanske stolne cerkve! In kako je za to hvaležen oblasti! Ko bi bilo mogoče, bi že zdavnaj zlezel iz kože za grofa Taaffeja!« S posebno trpkostjo je pisal Hostnik o tistih slovenskih liberalcih, ki so skupno z vladnimi krogi začeli napadati rusofile. Tako je Josip Vošnjak raztrosil govornice, kako da Podgornik dobiva denar iz Rusije s posredovanjem Krutorogova.⁸⁶ Slovenski študenti se bojijo brezplačno sprejemati Podgornikov časopis Slovanski svet.⁸⁷ »Le kaj more biti vzrok temu hlapčevstvu Slovencev?« vzklika Hostnik. »Vzrok je zelo preprost: slovenski narod je reven in vsa inteligenca je tako ali drugače odvisna od vlade.« Enako je s slovenskimi poslanci — v besedah nastopajo proti Taaffejevi politiki, dejansko pa glasujejo za njegovo ministristvo.⁸⁸ »Slovenci smo s svojimi nacionalnimi zahtevami na ledišču, zato ker so naši predstavniki ljudje iz voska in iz njih prekanjenci delajo poljubne figure.« Za voditelja slovenskih poslancev po pravici štejejo F. Šukljeta, ki s srcem in pametjo služi avstrijski vladi. Slovenski domoljubi se delijo na tri kategorije. Prvi so tisti, ki so svoje dobili (to so slovenski poslanci), drugi so tisti, ki čakajo (čakajo, da bi dobili tople državne službe), tretji pa so obupujoči. Obupujočim veljajo vse Hostnikove simpatije.⁸⁹ »Malodušneži upajo na končno zmago slavjanstva, na obče razširjenje ruskega jezika, na uvedbo ciril-metodijskega bogoslužja; toda vse to se mora izpolniti samo od sebe.«

Z žalostjo gleda Hostnik na zatišje v slovenskem nacionalnem gibanju.⁹⁰ »Kje so tabori, kje zedinjena Slovenije, kje navdušene sodbe o vsem ruskem, kar se tiče slovanstva!« Slovenci imajo izbirati: ali slovanstvo ali pogin.⁹¹ »Ostaja eno samo upanje, da bo narod navsezadnje spoznal, da zaupa tistemu, ki zaupanja ni vreden! Če se to ne zgodi, potem Slovenci ne pojdejo samo v Berlin, ampak kamorkoli.«

⁸⁵ Ныне он каноник люблянского кафедрального собора! Но за то уж как он благодарен правительству! Будь возможно, он давно вылез бы из кожи за графа Таафе! („Известия...“, 1888, št. 2, str. 61).

⁸⁶ O tem navedeno gl. niže.

⁸⁷ Какая же может быть причина этому холопству словенцев? — восклицает Хостник. — Причина весьма простая: словенцы народ бедный, и вся интеллигенция так или иначе находится в зависимости от правительства („Известия...“, 1888, št. 3, str. 132).

⁸⁸ Мы же, словенцы, с нашими национальными требованиями стоим на точке замерзания, потому что наши представители народ восковой, из которого ловкачи делают любые фигуры („Известия...“, 1888, št. 6-7, str. 303).

⁸⁹ Унылые надеются на окончательную победу славянства, на всеобщее распространение русского языка, на введение кирило-мефодиевского богослужения; но все это должно прозойти само собою („Известия...“, 1888, št. 11-12, str. 581).

⁹⁰ Где таборы, где соединенная Словения, где восторженные отзывы о всем русском, поскольку оно касается славянства („Известия...“, 1888, št. 6-7, str. 305).

⁹¹ Останется онда надежда, что народ в конце концов увидит, что доверяется тому, который не стоит доверия! Если же этого не случится, то словенцы пойдут не только в Берлин, но куда угодно („Известия...“, 1888, št. 6-7, str. 305).

Hostnikovi dopisi v ruskem listu izražajo njegovo razpoloženje po obsodbi SN s strani avstrijske vlade: njegovo sovraštvo do avstrijske vlade, do klerikalcev in do oportunistov v slovenskih liberalnih krogih. Hkrati je čutiti v tem žalost ob preteklih junaških dneh slovenskega liberalizma, ko so pod geslom Zedinjene Slovenije slovenski liberalci zedinili na taborih množice slovenskega ljudstva. Nova oblika slovenskega liberalizma, ki išče kompromisov in slepo pobira stopinje za klerikalci, ne zadovoljuje Hostnika in izziva njegov ostri protest.

Obravnavani ruski časnik je tista leta urejeval sloviti ruski slavist in slavjanofil V. I. Lamanski. Hostnik si je z njim dopisoval. »Kar se tiče prevajanja slovenskih novel in povesti v ruščino, bi jaz svetoval dela Jurčiča, ki zavzema doslej prvo mesto v slovenski beletristiki,« mu je pisal Hostnik septembra 1887. »Dalje priporočam dela Tavčarja in Kersnika... V Jurčičevih delih nastopajoče osebe so vzete iz ljudstva; Jurčič je bil sam sin revnega „kmeta“ [slovensko besedo uporablja Hostnik v ruskem izvirniku] in osebe, ki nastopajo v Jurčičevih romanih in povestih, so zvesti portreti iz slovenskega ljudstva... Ne morem tudi zamolčati Levstikovih povesti, ki je bila pod naslovom Martin Krpan objavljena v Glasniku 1858. Martina Krpana sem prevedel v ruščino.«⁹² V istem pismu je Hostnik pripomnil: »O Izvestijah si dovoljujem reči, da se zadnji čas ne ukvarjajo toliko s Slovenci in Hrvati kakor prej, ko je ta oddelek vodil g. Šlakov. Slovenci sami pripominjajo, da zadnje čase o njih Izvestija pišejo „malo in medlo“, kakor mi piše g. Hribar.« Kmalu po tem^{92a} pismu so se v Izvestijah pojavili Hostnikovi dopisi pod skupnim naslovom Pisma o Slovencih (Письма о словенцах).

Hostnikovo dopisovanje z Lamanskim je imelo prijateljski značaj. V pismih Lamanskemu je Hostnik odkrito izpovedoval svoje poglede na Rusijo, na Slovence in na tiste slovenske izseljence, ki so prišli v Rusijo kot profesorji latinskega in grškega jezika po razglasu prosvetnega ministrstva. V tem pogledu je posebno zanimivo pismo z dne 16. aprila 1888.⁹³ »Da sem se sprijaznil z Avstrijo, ni nič res. Jaz Avstrijo sovražim iz vse svoje duše in iz vse svoje misli. To je stara, predrzna baba z vsemi navadami stare device, ki bi jo bilo treba že zdavnaj v zgodovini „dati

⁹² Относительно переводов на русский язык словенских новел и рассказов, я посоветовал бы сочинения Юрчича, который до сих пор занимает первое место в словенской беллетристике... Затем я рекомендую сочинения Тавчара и Керсника... Действующие лица в произведениях Юрчича взяты из народа; Юрчич сам был сын бедного „кмета“ и лица, выступающие в романах и рассказах Юрчича, верные портреты из словенского народа... Не могу умолчать еще об одном рассказе Левстича, который под заглавием „Мартин Керпан“ появился в „Гласнике“ 1858 г... „Мартин Керпан“ мною переведен на русский язык (Arhiv Akademije nauk SSSR, Hostnikova pisma Lamanskemu).

^{92a} Относительно „Известий“ я себе позволяю сказать, что в последнее время они не так занимаются словенцами и хорватами, как прежде, когда этим отделом заведывал г. Шляков. Словенцы сами замечают, что в последнее время о них „Известия“ пишут „мало и вяло“, как пишет мне г. Хрибар (Arhiv Akademije nauk SSSR, Hostnikova pisma Lamanskemu).

⁹³ Hostnikova pisma Lamanskemu, Arhiv Akademije nauk SSSR.

ad akta'. Zavrgel sem jo iz iskrenega sovraštva, čeprav sem imel službo v uradništvu Vaterlanda... Ljubim Rusijo, ljubim tudi mužika, s katerim se pogovarjam na vasi, ljubim vse, kar je ljubezni vredno. Da bi se bolje seznanil z Rusijo, sem pred dvema letoma o velikih počitnicah sedel na konja in se s 16. konjeniško baterijo utaboril pri Čugujevu in pri Poltavi. Ne spadam med tiste Čehe in Slovence, ki jih je Tolstoj navlekel iz Avstrije s posredovanjem protopopa Rajevskega. Ne mislim se vrniti v Avstrijo in za na pot ne zbiram denarja kakor 'naši bratje'.« Pozneje, oktobra 1888, se je Hostnik izrazil o profesorjih Slovanih še ostreje: »Njih ni vleklo v Rusijo srce, ampak življenje; zdaj odlično pijejo vodko, kolnejo po rusko in učijo latinščino, domovina pa jim je tako potrebna ko psu peta noga.« Očitno je Hostniku, ko je pisal te besede, stala pred očmi podoba njegovega rojaka J. Brezovarja, ki je lagodno opravljal svojo službo v Kursku in se malo brigal za življenje Slovencev.

Sodelovanje z Lamanskim je pripravljalo Hostniku resnično veselje. Vendar je trajalo kratek čas. V 9., 11. in 12. številki leta 1887 svojega lista je Lamanski priobčil ciklus člankov, v katerih je pisal o neizogibnih notranjih spremembah v Rusiji v liberalnem duhu kot pogoju za uspešno zunanjo politiko (v vzhodnem in slovanskem vprašanju). Glede prihodnosti avstrijskih Slovanov, posebno Čehov in Slovencev, se je Lamanski izražal pesimistično. Mnogo časnikov je polemiziralo s članki Lamanskega. Listi se niso sramovali tudi ponarejanja: tako je list *День* natisnil neki članek, kakor da bi bil poslan iz Ljubljane; člankar je obsojal poglede Lamanskega.⁹⁴ Članek je izrabil Hostnikove dopise, vendar je bil njihov smisel popačen. Lamanski je ob tem napisal pismo Martinu Matvejeviču, Hostnik pa je odgovoril Lamanskemu: »Vaše pismo me je zelo presenetilo. Ker vidim v Vas posebljenje tiste ideje, s katero jaz živim in diham od tistihmal, ko sem se zavedel, da sem Slovan. Vas osebno globoko cenim in iz srca ljubim, tako kakor ljubim svoje ljudstvo. Zato hitim odgovoriti, da Vas prepričam, da jaz v Dnevu nisem pisal ničesar ne proti Vašemu članku ne zanj... Svoj članek sem bral svojemu prijatelju polkovniku Jermolajevu, in ko je prišel Vaš članek in sva ga brala, mi je rekel: 'To pomeni, da ima tudi Lamanski prav tak mračen pogled kakor Vi.' Ne mračen, temveč resničen, razlika je samo v tem, da je Vaš članek bolj akademski, jaz pa razen tega vidim, da so pri Slovencih, prišle na vrh vse pokveke', kakor pravi neprecenljivi Ščedrin. Edino, kar mislim, da ni povsem resnično, je to, da Slovenci po suženjsko hlapčujemo Nemcem in Italijanom. Kaj moremo! Pri njih je moč, nas pa je — peščica!«⁹⁵ Tako ujemanje z Lamanskim v ocenjevanju Slovencev pri Host-

⁹⁴ G. op. 93.

⁹⁵ Ваше письмо меня очень поразило, видя в Вас олицетворение той идеи, которою я живу и дышу с тех пор, как я сознаю себя славянином, я Вас лично глубоко уважаю и искренне люблю, как люблю народ свой. Поэтому спешу ответить Вам, чтобы Вы убедились, что я не писал в „Дне“ ничего ни против Вашей статьи, ни за нее... Мою статью я читал моему другу полковнику Ермолаеву, и когда получила Ваша и мы ее читали, то он мне сказал: „Значит и у Ламанского такой же мрачный взгляд, как

niku tisti čas ni bilo naključje. Pogojeno je bilo v Hostnikovem občem razpoloženju po napadih na SN zaradi njegovih člankov in po spremembi obče politične smeri SN kot posledici napadov. Zanimivo, da je tako razpoloženje bilo značilno v tistem času tudi pri nekaterih drugih slovenskih političnih osebnostih. V pismu iz leta 1888 je Hostnik pripomnil: »Zvedel sem od g. Hribarja, da je v Vašem članku mnogo resnice.« Pozneje je navedel Lamanskemu Podgornikovo mnenje: »V Slovanskem svetu ste gotovo brali o Vašem oblajanem članku. Podgornik mi je tedaj pisal, da ste povedali samo resnico.« Zanimivo pa je, da kljub soglašanju z osnovnimi trditvami Lamanskega v njegovem članku Hostnik ni izgubljal optimizma. »Prej ali pozneje bomo zmagali, jaz sem o tem prepričan; na naši strani so vse čiste glave.«

Članki Lamanskega so izzvali ogorčenje velikega dela členov Slavjanskega dobrodelnega društva, pa tudi v vrstah slovanskih, predvsem čeških osebnosti. Lamanski je moral oditi iz uredništva Izvestij. Hostnika je težko prizadel odhod Lamanskega:⁹⁶ »Ko sem zvedel, da ste odpovedali urejevanju Izvestij, me je obšla strašna žalost. Mislil sem si: Če ste Vi zamahnili z roko, potem bi bili morali mi navadni vojaki že zdavnaj položiti orožje. Če ste Vi, ko poznate in razumete slovanstvo bolj od vseh sodobnih slovanskih činiteljev, razočarani glede njegovih življenjskih moči, potem nimamo čakati boljše prihodnosti.« Novo uredništvo v osebi Komarova, ki je zamenjal Lamanskega, je predlagalo Hostniku, da nadalje sodeluje pri Izvestjih. »Pisal sem mu... da bi osebno rad sodeloval, če bodo Izvestja tudi v novi obliki zastopala duha in smer velespoštovanega Vladimira Ivanoviča.« Hostnikovo sodelovanje z Izvestji pa se ni uredilo. Napisal je zanje samo nekrolog dr. Valentinu Zarniku.

Tako torej tudi v Izvestjih Hostnik ni sodeloval dolgo.

V devetdesetih letih piše včasih Hostnik v Ljubljanski zvon in v tržaško Edinost in aktivno sodeluje v vseslovanskem Podgornikovem listu Slovanski svet. Tu objavlja članke kulturno-izobraževalnega značaja, posebej o ženskem vprašanju. Vendar vsa ta dejavnost ni več imela takega vpliva na družbeno življenje Slovencev kakor njegovo sodelovanje v Slovenskem narodu.

Ko ocenjujemo Hostnikovo ideologijo po njegovi publicistiki osemdesetih let, je nujno poudariti njeno protislovnost, ker so hkrati prisotne v njej progresivne in reakcionarne tendence. Po eni strani nastopa Hostnik kot demokrat, ki stoji na strani ruskih zatiranih razredov, bojevnik za prerod najboljših tradicij slovenskega liberalizma in oster sovražnik katoliškega klerikalizma. Po drugi strani pa je zagovornik reakcionar-

и у Вас.“ Не мрачный, но верный, только разница та, что Ваша статья более академическая, я же кроме того вижу, что у словенцев „вся мразь повыползла“, как говорит бесценный Щедрин. Единственно, что я не нахожу совсем верным, то это что словенцы рабски повинуются немцам и итальянцам. Что делать! Сила у них, а нас-то горсть! (Arhiv Akademije nauk SSSR, Hostnikova pisma Lamanskemu).

⁹⁶ G. op. 93.

nega carizma, ostro braneč reakcionarno rusko zunanjo in nacionalno politiko, pristaš pravoslavja, v katerem vidi ciril-metodijsko cerkev.

Ti tendenci nista mogli dolgo živeti skupaj — prej ali slej je morala ena pogoltniti drugo.

*

V osemdesetih in devetdesetih letih naveže Hostnik tesno poznanstvo in celó prijateljstvo z nekaterimi prebivalci Rylska. Njegov bližnji tovariš je bil V. R. Dombrovski. Še leta 1881, ko je služboval v Borisoglebsku, je Hostnik pisal domačim: »Jaz sem vedno zdrav in zadovoljen. Z direktorjem (tj. Dombrovskim — I. Č.) živim v isti hiši kakor pri svojih; tudi kosim pri njih in otroci me imajo strašno radi.« Pozneje, l. 1917, se je spominjal Dombrovskega kot organizatorja in prvega vodje moške in ženske gimnazije v Rylsku ter kot ustanovitelja in organizatorja Društva za pomoč revnim učencem.⁹⁷ V predgovoru k svojemu slovensko-ruskemu besednjaku je med drugim izrazil priznanje za izkazano pomoč tudi svojemu gimnazijskemu vodstvu, tj. predvsem Dombrovskemu.

V svojih spominih piše M. M. Hostnik o učitelju lepopisja in risanja S. V. Orlovu, ki se je mnogo prijateljil z njim in njegovo ženo. »Orlov je bil sin mizarja, katerega posebna stroka je bilo izdelovanje okvirov za vse mogoče risbe. Okvire je postavljajl v skladišče. Leta 1882, ko sem za razvedrilo odpotoval za božične praznike v Moskvo, sem živel v njihovi hišici na Ostroženki brez slehernih materialnih skrbi. Orlov je končal šolo 'Stroganova' in je dobil na rylski gimnaziji službo učitelja lepopisja in risanja. Kmalu smo se spoprijateljili in se tikali.«⁹⁸

Med prve Hostnikove znanke v Rylsku je spadal tudi zdravnik M. N. Bokit'ko, udeleženec rusko-turške vojne 1877-78 in osvobojenja Bolgarije. Pozneje, junija 1917, mu je Hostnik napisal nekrolog, v katerem je omenil, da sta bila znanca 34 let [tj. od 1883]. »Med tovariši na obeh gimnazijah je Bokit'ko vedno užival odkrito spoštovanje in naklonjenost, učeča se mladina pa mu je izkazovala neomejeno ljubezen, kakršna je lastna samo mladim srcem.«⁹⁹ [Bokit'ko je učil na gimnazijah higieno.] Bokit'ko je veljal za enega izmed najimenitnejših ljudi mesta — leta 1910 je bil mestni župan.

Bližji in dražji kakor odlični zdravnik Bokit'ko pa je bil Hostniku skromni javni delavec Fedor Vasiljevič Arbuzov, upravitelj rylske ženske cerkvene šole. Oktobra 1917 je Hostnik posvetil njegovemu spominu zelo tople in ganljive članek. Z Arbuzovom se je seznanil leta 1882. Arbuzov, sin cerkovnika, je končal rylsko duhovsko semenišče in je bil od 1875

⁹⁷ „Рыльский листок“, 13. X. / 26. X. (št. 36) 1917.

⁹⁸ Орлов был сыном столяра, специальность которого была заготовка рам всевозможных рисунков. Рамы он поставяла в магазины. В 1882 г., когда я для развлечения ездил на святки в Москву, я жил в их домике на Остоженке „на всем готовом“. Орлов окончил Строгановское училище и получил в Рыльской прогимназии место учителя чистописания и рисования. Мы скоро с ним подружились и были на „ты“ („Мои воспоминания“ М. М. Хостника).

⁹⁹ Рыльский листок, 16. / 29. VI. in 19. VI. / 2. VII. 1917.

upravitelj mestne ženske cerkvene šole, »ki ji je posvetil vso svojo dolgo, težko, gmotno slabo zagotovljeno pedagoško dejavnost«. Arbuzov je učil ruščino, aritmetiko in verouk in bil od 1883—1906 obenem tajnik Društva za pomoč revnim učencem. »Fedorja Vasiljeviča so odlikovale izjemna skromnost, srčna dobrotà in značajska mehkoča... Z vsemi je vedno živel v miru in slogi in nikoli ni imel sovražnikov.« Po Hostnikovih besedah je bil »v vseh smereh vzoren vzgojitelj prihodnjih mater,« skozi 44 let neprestano sejavec vsega »razumnega, dobrega, večnega.«¹⁰⁰

V rylski družbi ni imel Hostnik samo dobre prijatelje, ampak tudi somišljenike. O tem je zapisal v pismu uredništvu Izvestij decembra 1887: »Članke Lamanskega¹⁰¹ berejo tukaj vsi in gredo iz rok v roke. Družba se za Izvestja zanima. Ljudje občudujejo svobodno razkladanje misli o notranji politiki.« Eno izmed oseb, ki jih Izvestja zanimajo, Hostnik v pismu posebej omenja. To je bil poveljnik 16. konjeniške baterije polkovnik Fedor Jakovljevič Jermolajev [Ермолаев],¹⁰² ki je pozneje postal krstni boter Hostnikovi hčeri. Prav z njegovo baterijo je naredil Hostnik poleti 1886 potovanje v Čugujev in v Poltavo. Poleg Jermolajeva je bil Hostniku idejno blizu tudi predavatelj Arhangelški (Архангельский). Ko se je po odhodu iz uredništva Izvestij rodila v Lamanskem misel, da bi skupno s Pypinom in Majkovom izdajal časopis Живая старина, mu je Hostnik pisal: »Polkovnik Jermolajev, predavatelj Arhangelški in jaz ostanemo večno vaši iskreni častilci in se razume naročniki.«¹⁰³

Izmed dobrih Hostnikovih znancev, ki niso živeli v Rylsku, je mogoče omeniti Čeha Ivana Vjačeslavoviča Netušila, rektorja harkovske univerze. Hostnikov sin Vladimir je osebno odpeljal Netušilu očetov dar: rusko-slovenski in slovensko-ruski besednjak. Hostnik si je dopisoval z velikim filologom akademikom A. I. Sobolevskim, slovitiima slavistoma V. I. Lamanskim in I. S. Palmovom. Zanimanje za Hostnikova dela je kazal polkovnik N. N. Bahtin iz kadetskega zbora v Orlu, pesnik-prevajalec (psevdonim Novič), aktiven sodelavec Slavjanskih izvestij (tako so se v novem stoletju imenovala Izvestja Slavjanskega društva). V pismu Palmovu z dne 1. jan. 1902 Hostnik sporoča, da se je Bahtin obrnil nanj, da mu pomaga najti slovensko-ruski besednjak, in da mu je poslal svoj avtorski izvod. Leta 1904 je bila v Peterburgu izdana majhna knjižica СЛОВИНСКИЕ ПОЭТЫ v Novičevih prevodih. En izvod je prevajavec poslal Martinu Matvejeviču s posvetilom: »Velespoštovanemu Martinu Matvejeviču od sestavljavca N. N. Bahtina.« Nedvomno je Hostnikov besednjak močno pomagal Bahtinu pri njegovem prevajanju slovenskih pesnikov.

Hostnikov dom je bil na široko odprt za avstrijske emigrante v Rusiji. Po besedah Vladimira Martinoviča so nekateri izmed njih živeli v Hostnikovi družini dalj časa. Hostnikova sosedà Antonina Nikiforovna Bryn-

¹⁰⁰ Prav tam, št. 36, 37.

¹⁰¹ V teh člankih je Lamanski pisal o nujnosti notranjih sprememb v Rusiji, ker samo notranje spremembe bodo ustvarile pogoje za uspešno zunanjo politiko (v vzhodnem in slovanskem vprašanju) (Известия, 1887, št. 9, str. 11—12).

¹⁰² Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 35, op. 3, d. 53, l. 10.

¹⁰³ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 241, op. 1, d. 28, l. 66.

ceva, ki živi še zdaj, je pripovedovala¹⁰⁴ I. M. Korobovu: »K Hostniku so prihajali neki gospodje, ki se niso pogovarjali po rusko in se niso zadrževali na ulicah. Kdo so bili ti ljudje, nobeden izmed članov Hostnikove družine ni razkladal. Gostje so si prizadevali, da bi bili neopazni. Kdaj so odšli, sosede niso opazili. Na zunaj so bili kakor inozemci.«

Hostnik ni pretrgal zvez z domovino. Najbližji izmed njegovih tovarišev mu je bil Franc Podgornik, izdajatelj Slovanskega sveta (1888 do 1899), v katerem je aktivno sodeloval tudi Hostnik. Časopis je imel vse-slovansko smer: propagiral je sprejem ruskega jezika za slovstveni jezik s strani Slovanov, prav takó organizacijo ciril-metodijske cerkve. Hostnik je imel o svojem prijatelju najvišje mnenje. V pismu založniški komisiji Slavjanskega društva je dne 19. jan. 1896 pisal o njem: »Podgornik je pravi Rimljan: zaradi Slovanskega sveta njegova družina trpi pomanjkanje, njemu so načela višja od družine, in zavest, da trpi družina, s svoje strani spodbuja njegove moči.«¹⁰⁵ Hostnik ni samo sodeloval v Slovanskem svetu, ampak je podpiral njegovo izdajanje, tudi gmotno. V gori omenjenem pismu založniški komisiji je prosil, da pošljejo uredniku Slovanskega sveta na račun njegovega honorarja in besednjaka 40 rubljev.^{105a} Njegova prošnja je bila izpolnjena. S Podgornikovim posredovanjem je Hostnik tudi našel Gabrščkovno tiskarno, v kateri sta bila natisnjena rusko-slovenski in slovensko-ruski besednjak.

Izmed drugih vidnih javnih delavcev v slovenskem nacionalnem gibanju Hostnik ni pretrgal zveze z Ivanom Hribarjem. Zlasti se je čez Hostnika obračal s prošnjami na Hribarja V. I. Lamanski. To priča Hribarjevo pismo Lamanskemu z dne 30. septembra 1887: »Moj prijatelj Martin Matvejevič Hostnik (Krutorogov) me je prosil, da vam pošljem seznam vseh slovenskih periodik za objavo v Izvestijh. Imam čast, da izpolnjujem vašo željo in prilagajam tak seznam.«¹⁰⁶ Hostnik je bil povezan s Hribarjem predvsem kot dopisnik SN, na katerega je imel Hribar velik vpliv kot člen upravnega odbora Narodne tiskarne, izdajateljice tega časnika. Hribar, po svojem prepričanju rusofil, je visoko cenil Hostnikovo sodelovanje. Na občnem zboru Narodne tiskarne pomladi 1887 je Hribar izrazil posebno zahvalo »marljivemu, požrtvovalnemu dopisniku iz Rusije,

¹⁰⁴ К Хостнику приезжали какие-то господа, разговаривали не по-русски, на улице не задерживались. Кто эти люди — никто из членов семьи Хостника не распространялся. Гости старались быть незамеченными. Когда уезжали, соседы не замечали. Люди были вроде как заграничные.

¹⁰⁵ Подгорник настоящий римлянин: из-за «Slov. Sveta» семейство его терпит нужду, ему принцип выше семейства, а сознание, что терпит семья, с свою очередь подтачивает его силы (Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 241, op. 1, d. 28, l. 64 ob.).

^{105a} Prav tam. Hostnik je torej dejansko pošiljal denar Podgorniku, toda to je bil njegov osebni denar in ne ruski državni.

¹⁰⁶ Мой друг Мартин Матвеевич Хостник (Круторогов) просил меня подослать к вам список всех словенских периодических изданий до опубликования в „Известиях“. Имею честь в удовлетворение этого желания приложить такой список (Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 31, op. 1, d. 1507, l. 2). Pismo je napisano v ruščini. Tu ohranjamo Hribarjev pravopis.

g. Krutorogovu». ¹⁰⁷ Pozneje, ko se je začela gonja proti SN, je Ivan Hribar, kot glavni Hostnikov pokrovitelj, moral oditi iz upravnega odbora Narodne tiskarne. Hostnik sam je pisal v Pismih o Slovencih o Ivanu Hribarju in o njegovem somišljeniku Ivanu Tavčarju, da sta brez pridržka nesebična, slovanski ideji vdana človeka in edina sodobna javna delavca v slovenskem narodu, ki imata enako »jasno glavo kakor čiste roke«. ¹⁰⁸

Stalno si je Hostnik dopisoval z Gregorjem Krekom, profesorjem na graški univerzi. To dopisovanje omenja v pismu Zabretovi hčeri leta 1898: »S prof. Krekom si večkrat dopisujeva. Ta vrla slovenska korenina je učenjak, ki je tudi v Rusiji dobro znan.« ¹⁰⁹ V pismu Zabretovemu sinu slika Kreka kot človeka, zvestega načelom resnice, ki šteje ljubezen do domovine za prvo in največjo zapoved: »Neprecenljiv je prof. Krek, ki ga cenim in ljubim kot svojo dušo.« ¹¹⁰

V Pismih o Slovencih se Hostnik z najglobljim spoštovanjem izraža o Valentinu Zarniku, enem izmed vodij prvega mladostovskega rodu, aktivnem organizatorju slovenskih taborov ob koncu šestdesetih in v začetku sedemdesetih let XIX. stoletja. Zarnika je Hostnik skupno s Tavčarjem in Hribarjem imel za najbolj poštenega in razumnega slovenskega javnega delavca. ¹¹¹ Mogoče da si je Hostnik z njim dopisoval. To neposredno dokazuje nekrolog Zarniku, priobčen v 5. in 6. št. Izvestij Slavjanskega društva leta 1889. Nekrolog je podpisal Čitimir. A kakor priča Hostnikovo pismo Lamanskemu (gl. zgoraj), je članek napisal Hostnik. Hostnik je podčrtal v Zarnikovem svetovnem nazoru tiste poteze, ki so mu bile tisti čas najbližje: ruski jezik kot občeslovanski slovstveni jezik, ciril-metodijsko bogoslužje in zbližanje Rusije z Avstrijo. Pri tem je Hostnik poudarjal, da je bil Zarnik »med javnimi delavci slovenskega naroda v zadnjih letih nesporno najbolj simpatična, najbolj nadarjena osebnost«. Med Zarnikovimi zaslugami kaže Hostnik na dejstvo, da je Zarnik osebno pridobil primernega dopisnika SN iz Rusije [tj. Hostnika]. Zanimiva je pripomba o Zarniku v pismu Lamanskemu: »Vošnjak je govoril na Zarnikovem grobu, ko pa je bil živ, je večno intrigiral proti njemu. Tako je pokazal, da mu gre samo za lastno kožo.« ¹¹² Očitno je bil Hostnik dobro poučen o Zarnikovem delu in o njegovih osebnih odnosih z raznimi slovenskimi javnimi delavci. Po teh podatkih se nam zdi zelo mogoče, da je imel Hostnik z Zarnikom v drugi polovici osemdesetih let XIX. stoletja neposredne zveze.

Ohranilo se je dvoje Hostnikovih pisem sinu in hčeri umrlega prijatelja Zabreta z dne 7. junija ter 19./31. dec. 1898. Ali je bilo to dopisovanje stalno, je težko reči.

¹⁰⁷ SN 18. IV. (št. 86) 1887.

¹⁰⁸ Известия..., 1888, št. 3, str. 132, 133.

¹⁰⁹ NUK, rkp. odd., Hostnikova pisma Zabretovima, 19./31. XII. 1898.

¹¹⁰ Gl. op. 109, pismo 7. VI. 1898.

¹¹¹ Известия..., 1888, št. 3, str. 132.

¹¹² Gl. op. 93.

Končno je Hostnik pisal svojim sorodnikom. (Del teh pisem hrani Janez Hostnik v Šmartnu.)

Hostnikovi dopisi v SN so vzbudili zanimanje zanj med številnimi Slovenci, ki so se želeli izseliti v Rusijo.

»Imam pismi dveh duhovnikov,« je pisal Hostnik Lamanskemu. »Eden od njiju zbira denar, in ko bo zbral 2000 goldinarjev, bo prišel za eno leto v Rusijo, ki jo hoče križem prepotovati, od mrzlih finskih skal do plameneče Kolhide, da bi preučil pomeščika, popa, mužika in vse rusko življenje. Drugi pa mi piše, ali bi se našla zanj v Rusiji službica; če zapusti svoje duhovsko mesto v Avstriji. V teh dneh sem dobil skupno pismo s podpisi petih učiteljev ljudskih šol iz Ljubljane, ki me prosijo, da bi jim povedal, kako bi se prehranili v Rusiji, če pridejo. Kakor vidite, tam pri nas vendarle mislijo na Rusijo.«¹¹³ V drugem, nedatiranem pismu Lamanskemu je Hostnik naznanjal: »Name so se s posredovanjem nekega slovenskega javnega delavca obrnili slovenski rudarji s prošnjo, da bi zanje poiskal delo v, istokrvni Rusiji, kjer živijo naši bratje, katerih jezik mi razumemo; enako se je obrnil name tudi nek duhovnik z vprašanjem, ali bi našel, če bi tako naneslo [prestop v pravoslavlje], službo v Rusiji.«¹¹⁴

Verjetno s temi primeri niso izčrpane vse Hostnikove zveze z rojaki v domovini, vendar gradivo, ki je na razpolago pri nas v Rusiji, ne daje nobenih drugih podatkov.

*

Konec devetdesetih let se je Hostnik lotil najpomembnejšega dela v svojem življenju: sestavljanja slovensko-ruskega in rusko-slovenskega besednjaka, prvega v zgodovini.

Zgodovina izdaje teh besednjakov je naslednja. Slavjansko društvo se je v devetdesetih letih XIX. stoletja odločilo izdati s svojimi sredstvi vrsto slovansko-ruskih in rusko-slovanskih besednjakov. Dne 30. aprila 1895 je na občnem zboru svet društva na priporočilo založniške komisije predlagal, da se pripravi in natisne pet besednjakov iz te serije: bolgarsko-ruski, srbsko-ruski, slovensko-ruski, rusko-slovenski in slovaško-ruski besednjak. Komisija je bila mnenja, da »morajo biti za izdajo

¹¹³ У меня есть письма от двух священников, — je pisal Hostnik Lamanskemu — один из них собирает деньги и, когда накопит 2000 гуль., приедет на год в Россию и хочет ее исколесить от финских хладных скал до пламенной Колхиды, изучить и помещика, и попа, и мужика и весь быт русский. Другой же пишет мне, найдется ли для него местечко в России, если покинет свой священнический пост в Австрии. На днях я получил коллективное письмо за подписью 5 учителей народных школ в Любляне, которые просят меня указать им, как прокормиться в России, если приедут. Как видите, о России думают все-таки там у нас (Arhiv akademije nauk SSSR: Hostnikovo pismo Lamanskemu I. X. 1888).

¹¹⁴ „Ко мне обратились через одного слов. деятеля словенские углекопы с просьбою приискать им заработка в „единокровной России, где живут братья, которых язык мы умеем“; обращался еще один священник с вопросом, не найдет ли он в „случае чего“ (перехода в православие) места в России (Arhiv Akademije nauk SSSR, Hostnikovo pismo Lamanskemu, b. d.).

predlagani besednjaki neobsežni, poceni in dostopni najširšemu krogu učeče se mladine«. Vsakemu besednjaku, je menila, bodi dodana tudi kratka slovnica »ruskega jezika v besednjakih ruskega jezika in slovanskega narečja ter slovnica vsakega slovanskega narečja pri besednjakih slovanskih narečij in ruskega jezika; pri tem mora biti slovnica ruskega jezika napisana v ustreznem slovanskem narečju, slovnica vsakega slovanskega narečja pa na vsak način napisana v ruskem jeziku.«¹¹⁵ Založniška komisija je predlagala tudi kandidate za sestavljanje nakazanih besednjakov. Ti so bili: za bolgarsko-ruski Draganov, profesor v Kišinjevu; za srbsko-ruski Polovinkin, ruski visokošolec; za slovaško-ruski Mičátek, ki je že prej sestavil za Slavjansko društvo rusko-slovaški besednjak; za slovensko-ruski in rusko-slovenski besednjak Hostnik, Slovenec v ruski službi, profesor v Rylsku. Za izdajo vseh besednjakov je bilo po predlogu določenih 10.000 rubljev.^{115a}

Občni zbor Slavjanskega društva je predlog sveta odobril.

Dne 30. maja 1895 je svet poslal D. Hostniku pismo s programom, ki naj bi mu služil kot vodilo pri sestavljanju besednjaka. In 4. junija je M. Hostnik odgovoril svetu v pismu takole: »Čast mi je sporočiti svoj pristanek na vse pogoje, ki ste mi jih predložili... Razumem docela vso pomembnost takega besednjaka in si ne delam utvar glede težav pri njegovem sestavljanju. Zato bom zastavil vse svoje moči in vse svoje znanje, da opravičim zaupanje, s katerim me je počastil svet, in se brez odloga lotevam dela. Gradivo bom pošiljal sproti, kakor se bo nabiralo, vsakokrat približno v obsegu ene pole.«¹¹⁶ V istem pismu je Hostnik predlagal svetu, da se poleg dela po poslanem programu napravita še dva dodatka: 1. Abecedni seznam besed, ki se v vsakem od obeh jezikov enako glasiyo, pa imajo različen pomen, in 2. Seznam besed, ki imajo ob različnem naglasu različen pomen. Značilno je, da je svet ta dva predloga ne samo sprejel, ampak tudi odobril — bila sta podčrtana že v Hostnikovem pismu samem (očitno je to storil I. S. Palmov, ki je neposredno dopisoval s Hostnikom), ob robu pa je bilo napisano s svinčnikom: »Prav bi bilo o tem obvestiti tudi druge gg. sestavljavce besednjakov.«

Sestavljanje slovensko-ruskega in rusko-slovenskega besednjaka ni bilo samo zanimivo in važno delo za Hostnika kot filologa. To delo je

¹¹⁵ Предполагаемые издания словари должны быть необъемисты, дешёвы и доступны для самого обширного круга учащейся молодёжи... Русского языка к словарям с русского на славянские наречия и грамматика того или другого славянского наречия к словарям со славянских наречий на русский язык, причем грамматика русского языка должна быть на соответствующем славянском наречии, а грамматика того или другого славянского наречия непременно на русском языке.

^{115a} Arhiv Akademije nauk SSS, f. 241, op. 1, d. l. 1-2.

¹¹⁶ Честь имею изъяснить мое согласие на все условия, предложенные мне... Понимая вполне всю важность такого словаря и не ошибаясь в трудности при его составлении, я употребляю все свои силы и все свое умение, чтобы оправдать доверие, которым почтил меня Совет, и немедленно приступаю к работе. По мере того, как будет собираться материал, я буду отсылать его в количестве приблизительно одного печатного листа каждый раз (prav tam, l. 53).

zlasti ustrezalo njegovim nazorom tistega časa, nazorom slovenskega domoljuba in pristaša slovanske ideje. »Meni kot Slovencu in skupno s F. Podgornikom prvemu in v boju nepopustljivemu bojevniku za idejo kulturnega panslavizma na področju ruščine kot občeslovanskega jezika in ciril-metodijske cerkve,« je pisal Hostnik v pismu 4. junija 1895, »bodi dovoljeno reči, da stori Slávjansko društvo z izdajo omenjenih besednjakov Slovencem neprecenljivo uslugo!«¹¹⁷ Pozneje je v predgovoru k rusko-slovenskemu besednjaku, napisanem 30. avgusta 1896, takole opredelil njegov pomen za Slovence: »V pričujočem delu ponujam svojim dragim rojakom pomožno sredstvo, katero jim omogoči, da se nauče jezika največjega in najmogočnejšega slavjanskega plemena in da bodo črpali neizmerna bogatstva ruske književnosti iz nje prvovira... Ako so romanska in germanska plemena s takoj mrzlično energije začela pečati se izučanjem jezika velikanske severne države, to mi, Slavjani, seveda ne smemo zaostajati za njimi.«¹¹⁸ V istem predgovoru je poudaril, da dotlej rusko-slovenskega besednjaka sploh ni bilo, ruska slovnica pa je izšla samo enkrat, a izdal jo je Matija Majar »blagega spomina«. Tako omenjanje Majarja ni bilo naključje — Hostnik je bil naslednik njegove vse-slovanske ideje, naslednik njegove aktivne propagande prijateljstva Slovencev z Rusijo.

Hostnik ni razočaral pričakovanj sveta Slavjanskega društva: dejansko je takoj sedel za mizo k sestavljanju rusko-slovenskega besednjaka in delal zelo hitro. Že 18. avg. 1895 je odposlal njegov začetek vključno do črke M. Pri tem se je v pismu svetu opravičeval z zamudo, ker je moral naročiti iz Ljubljane neobhodne priročnike.¹¹⁹ Dne 30. sept. je poslal nadaljevanje besednjaka do besede »podospevat« (»o pravem času priti«). V spremnem pismu je sporočil, da je slovnico v osnutku že skoraj napisal.¹²⁰ Posebno pozornost je posvetil pisanju ruske slovnice za Slovence. V pismu 19. januarja 1896 je pisal: »Rusko slovnico za Slovence sem izdelal vestno, pri čemer sem sledil delu Историческая грамматика русского языка O. Buslajeva in znanstvenim razpravam pokojnega akademika Grota. Zato je slovnica veliko obsežnejša od slovaške slovnice g. Mičátka, ki se mi zdi preveč stisnjena... Sploh sem nadrobno obdelal vse tisto, kar je meni pri učenju ruskega jezika povzročalo težave ali dvome, misleč pri tem, da se bo v takem položaju kakor jaz znašel vsak Slovenec.«¹²¹

¹¹⁷ Мне, как словинцу и вместе с Ф. Подгорником первому и неослабшему в борьбе поборнику идеи культурного panslavizma на почве русского как общеславянского языка и кирилло-мефодиевской церкви, да будет дозволено сказать, что изданием означенных словарей Слав. Благ. Общество окажет словинцам неоценимое благодеяние! (Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 241, op. 1, d. 28, l. 53 ob.).

¹¹⁸ M. M. Hostnik: Ročni rusko-slovenski slovar in Kratka slovnica ruskega jezika, Gorica, 1897, str. VII.

¹¹⁹ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 241, op. 1, d. 28, l. 55.

¹²⁰ Prav tam, l. 56.

¹²¹ Русская грамматика для словинцев обработана мною тщательно, причем я руководствовался „Исторической грамматикой русского языка“

Že 11. jan. 1896, tj. po malo več ko sedmih mesecih, kar je Hostnik začel sestavljati rusko-slovenski besednjak, je odposlal po pošti konec besednjaka in slovnico ruskega jezika za Slovence in začel z delom, da sestavi slovensko-ruski besednjak in ob njem slovnico.¹²²

Kmalu je založniška komisija pri Slavjanskem društvu sporočila Hostniku, da je dala besednjak in slovnico v recenzijo A. M. Mičátku. Ko je dobila njegov odgovor, je komisija Hostnikovemu delu »priznala smotrnost in Vam ga pošilja zato, da bi ga zdaj končno pripravili za tisk«.¹²³ Zanimiva je Mičátkova sodba o Hostnikovem besednjaku in slovnici — ta sodba ni samo pozitivna, ampak do neke mere sijajna: »Rusko-slovenska slovnica g. Hostnika predstavlja zelo vestno delo, ki more Slovencem, želečim si osvojiti ruski jezik, nuditi zelo koristno uslugo. Knjižica vsebuje zadosti slovniškega gradiva, mnogo več, kakor jo vsebuje moja rusko-slovaška slovnica. Pravila daje avtor pravilno, razlaga jih lahko razumljivo, kratko in jasno. Tako imam ugovorov proti knjižici zelo malo.«¹²⁴ Ta sodba toliko bolj izstopa, ker jo je podal ne samo dober jezikoslovec, temveč tudi človek, ki je sam opravil podobno delo in je torej prav dobro poznal zahteve, ki se zastavljajo takemu delu.

Ko je založniška komisija Slavjanskega društva odobrila rusko-slovenski besednjak in k njemu spadajočo rusko slovnico, je nastalo vprašanje tiska. Dne 15. marca 1896 je založniška komisija naslovila na Hostnika pismo, v katerem je prosila sporočila, katera tiskarna v Ljubljani ali v katerem koli drugem mestu Avstrije bi bila pripravljena prevzeti tisk besednjaka za kar najnižjo ceno.¹²⁵ Hostnik se je glede tega takoj obrnil s pismenim vprašanjem na svojega starega prijatelja in somišljenika Franca Podgornika. Dne 17. aprila 1896 je Podgornik odgovoril Hostniku s pismom, v katerem mu je svetoval, da izrabi usluge tiskarne Wagner na Dunaju, ki je sicer draga, a dobra in ima ruski tisk. Wagnerjeve cene so bile dosti visoke — 40 goldinarjev za 1 tiskovno polo pri 1000 izvodih in 50 goldinarjev pri 2000 izvodih. To tiskarno je uporabljal Podgornik za tisk svojega časopisa Slovanski svet. Na koncu pisma je

О. Буслаева и учеными трудами покойного академика Грота. Грамматика поэтому гораздо объемистее словацкой грамматики г. Мичатека, которую я считаю слишком сокращенной. ... Вообще я подробно обработал все то, что для меня при изучении русского языка составляло затруднения или сомнения, полагая, что в таком же положении, как я, очутится каждый словинец (prav tam, l. 63).

¹²² Prav tam, l. 63.

¹²³ (Hostnikovo delo) priznala celесообразным и препровождает его к Вам для того, чтобы Вы теперь же окончательно приспособили его к печати (Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 241, op. 1, d. 28, l. 67 in 90).

¹²⁴ Русско-словинская грамматика г. Хостника представляет собой очень добросовестный труд, который может оказать помощь словинцам, желающим усвоить себе русский язык, весьма полезную услугу. Книжка включает в себе довольно грамматического материала, гораздо больше, чем моя русско-словацкая грамматика. Правила дает автор верные и излагает их удобопонятно, коротко и ясно. Возражений против книжки имею следовательно очень немного (prav tam, l. 123).

¹²⁵ Prav tam, l. 67 ob.

dostavljaj: »Ako bi želeli tiskati besednjak v drugem kraju in ne na Dunaju, me obvestite. Toda v Sloveniji bo težko najti takšno množino ruskega stavka v tiskarnah.«¹²⁶ Temu mnenju se je v celoti pridružil tudi Hostnik: »Tiskati slovar v kateri koli slovenski tiskarni je, mislim, nemogoče. Niti ena od njih nima zadostne količine stavčnega gradiva, zato bi si morala stavčno gradivo naročiti, to pa bi seveda dodala ceni za tisk; povrh bi vsaka tiskarna čakala na končno korekturo, da bi mogla vsako tiskovno polo natisniti v dokončni obliki in nato razmetati stavek, ker ne bi imela gradiva.«¹²⁷

Značilna podrobnost: Ko je želelo natisniti rusko-slovenski besednjak v Avstriji, je Slavjansko društvo mislilo, da je nujno treba skriti fakt, da ga izdaja ono s svojimi sredstvi. Po vsej verjetnosti je tako željo narokovalo prizadevanje, da bi olajšali prodajo besednjaka v Avstriji (predvsem v slovenskih deželah), zakaj podatek, da se je besednjak tiskal za ruski denar, bi avstrijskim oblastem lahko služil za pretvezo, da bi ovirale njegovo širjenje. Hostnik je v celoti odobral to prizadevanje: »Imam za povsem smiselno,« je pisal 10. aprila 1896, »molčati nekaj časa o tem, da se besednjak izdaja na stroške Slavjan. društva.«¹²⁸ Pozneje, ko se je besednjak v Gabrščkovi tiskarni že tiskal, je Gabršček, da bi se izognil sitnostim s strani avstrijskih oblasti, prosil, naj se tiska na zadnji strani knjige, da besednjak »izdaja Slavjan. dobrodelno društvo«. »Ker menim, da komisija podobno kakor jaz v korist dela ne najde ovir za izpolnitev te želje, ki dobro označuje odnos avstrijske, vlade do Slovencev,« je pisal Hostnik založniški komisiji v pismu dne 24. julija 1897, »sem dovolil Gabrščku, ne da bi vprašal komisijo, to spremembo.«¹²⁹

Očitno pogoji za tisk besednjaka v Wagnerjevi tiskarni niso zado- voljevali Slavjanskega društva. Hostnik je pisal o tem januarja 1898: »Sprva sem se pogajal z Wagnerjevo tiskarno na Dunaju; verjetno se njegov predračun hrani med spisi Društva, vsekakor pa je bil mnogo višji kakor predračun g. Gabrščka, zaradi česar sem tudi pretrgal po- gajanja.«¹³⁰

¹²⁶ Если вы пожелали бы печатать словарь в другом месте, а не в Вене, известите меня. Но в Словении трудно разыскать такое количество русского шрифта в типографиях (prav tam, l. 94).

¹²⁷ Печатать словарь в какой-либо словинской типографии считаю я немыслимым. Ни одна из них не имеет достаточное количество шрифта, должна бы поэтому шрифт выписать и это, конечно, она надбавила бы на цену за печатание; вдобавок, каждая типография ожидала бы оконча- тельной корректуры, чтобы данный лист напечатать в окончательном виде и разбросать набор за неимением материала (prav tam, l. 91).

¹²⁸ Я нахожу весьма целесообразным, — писал он 10 апреля 1896 г., — что умалчивается до поры до времени о том, что словарь издаётся изданием слав. общества.

¹²⁹ Полагая, что и Комиссия, подобно мне, для пользы дела не найдет препятствий к исполнению этого желания, характеризующего отношение австрийской „влады“ к словенцам, я разрешил Габрщеку, не спросивши Комиссии, эту перемену.

¹³⁰ Я сперва вел переговоры с типографией Wagner в Вене; вероятно ее смета хранится при делах Общества и во всяком случае была много выше сметы г. Габрщекы, почему я и прервал переговоры.

S tiskarno Andreja Gabrščka v Gorici je bila sklenjena pogodba o natisu besednjaka. Andrej Gabršček, dosti znan slovenski politični delavec, časnikar, je spadal v krog slovenskih liberalcev, ki so se bojevali za ustvaritev vseslovanske kulture in slovanskega bogoslužja. Leta 1893 je ustanovil v Gorici Goriško tiskarno, v kateri je izdajal časnike in časopise goriških liberalcev: Sočo, Primorca idr. Pozneje se je skupno z Ivanom Hribarjem udeležil vseslovanskih kongresov v Pragi in Sofiji. Dopisoval si je z Baudouinom de Courtenay, kateremu je v pismu avgusta 1890 priporočal osebe, na katere se more obrniti pri svojem potovanju po Beneški Sloveniji. Iz pisma je razvidno, da sta si bila Gabršček in Baudouin de Courtenay dobra znanca.¹³¹ Zaradi svojih rusofilskih simpatij je bil Gabršček pri avstrijskih oblasteh sumljiv. Posebej je avgusta 1897 sporočal Hostnik v pismu založniški komisiji: »Sploh je tako dejaven, da je doživel meseca maja nadroben obisk, a na srečo niso našli nič 'nevarnega'.«¹³²

Glas rusofila je v prvi svetovni vojni privedel Gabrščka v ječo. Tako je bil Gabršček po svojih nazorih blizu Hostniku; zanj kakor za Hostnika izdaja rusko-slovenskega besednjaka ni bila samo trgovsko dejanje, temveč dejanje, ki se je v celoti ujemalo z njunimi nazori.

Pogodba z Gabrščkovo tiskarno je bila očitno sklenjena konec pomladi ali že ob začetku leta 1897. Dne 24. julija 1897 je pisal Hostnik založniški komisiji: »Tisk prvega dela, tj. rusko-slovenskega besednjaka, napreduje počasi: do zdaj je na čisto natiskanih devet pol besednjaka in 1 pola slovnice. Iz tiskarne mi pišejo, da bo knjiga imela približno 26 tiskovnih pol, da bo tisk končan oktobra t. l. ... zamudo je povzročila deloma nepravčasna dostava stavčnega gradiva iz Leipziga, deloma stavčeva nezanesljivost: Nekaj časa dela, pa vse pusti.«¹³³ Kakor je mogoče videti, je bila Podgornikova in Hostnikova bojazen o sposobnosti slovenskih tiskaren, da ob pomanjkanju ruskega stavka kvalitetno natisnejo besedilo rusko-slovenskega besednjaka, do neke mere umestna. Dne 24. avgusta 1897 je Hostnik sporočal: »Do danes [22. avg.] je na čisto natisnjenih 12 tiskovnih pol besednjaka in 3 tiskovne pole slovnice, skupaj 15 pol, medtem ko celotna izdaja ne bo prekoračila 27 pol.« Dalje je Hostnik pristavljaj, da je upravnik Gabrščkove tiskarne prosil za predujem v višini 500 rubljev.¹³⁴ Očitno je založniška komisija zadržala izplačilo predujma, zakaj tudi v pismu z dne 15. septembra 1897 Hostnik nujno prosi, da pošljejo Gabrščkovi tiskarni predujem, ker je vezana na plačilne roke, besednjaka pa je natisnjenega na čisto že 17 pol.¹³⁵

Po računu Gabrščkove tiskarne je bilo za 24 in 1/2 tiskovne pole besednjaka in za 5 in 1/2 pole slovnice izplačanih vsega 1843 goldinarjev 90 krajcarjev.¹³⁶ Proti koncu leta 1897 je rusko-slovenski besednjak izšel.

¹³¹ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 102, op. 2, d. 69, l. 1.

¹³² Prav tam, f. 241, op. 1, d. 28, l. 116, 116 ob.

¹³³ Prav tam, l. 101.

¹³⁴ Prav tam, l. 115.

¹³⁵ Prav tam, l. 120.

¹³⁶ Prav tam, l. 128.

Od vsega začetka dela za slovar je Hostnika močno vznemirjalo vprašanje, kako bo z njegovim razširjanjem med Slovenci. Že januarja 1896 je predlagal, da bi izročili del natisnjenega besednjaka uredništvu Slovanskega sveta, drugi del pa ljubljanskemu knjigarnarju Kleinmayerju, založniku mnogih slovenskih pisateljev.^{136a} Da bi napravil besednjak dostopen po možnosti najširšim slojem izobraženstva, prosi Hostnik konec leta 1897 Slavjansko društvo, da bi znižalo ceno knjigi za učitelje in učiteljice osnovnih šol in za učence srednjih in višjih šol.¹³⁷ Obenem izraža željo, da bi svet Slavljanskega društva izposloval pri ministrstvu za narodno prosveto odobrenje za razširjanje besednjaka med slušatelji ruskih univerz.¹³⁸

Novice o izdaji rusko-slovenskega besednjaka je sprejelo slovensko izobraženstvo z veseljem. Tako je Podgornik pisal 17. apr. 1896 Hostniku: »Poslali ste mi za izobražene Slovence in Slovenke veselo novico, da bomo po zaslugi Vašega dela kmalu dobili zdavnaj in tako močno zaželeni rusko-slovenski besednjak in slovnico... Slovenci me neprestano sprašujejo, ali je mogoče upati, da se bosta pojavila rusko-slovenski besednjak in ruska slovnica v slovenskem jeziku; zdaj morem dati odgovor, ki si ga žele.«¹³⁹ Podgornikove besede niso zgolj besede eksaltirane pristasa vseslovanske ideje, ki željo sprejema za stvarnost. Dne 24. avgusta 1897 je Hostnik veselo poročal založniški komisiji: »Zame povsem nepričakovano sem v danes sprejeti številki časnika Domovina bral oznanilo o mojem besednjaku. Tam je med drugim rečeno, da bo besednjak s slovnico izšel oktobra meseca.« Slovnica obsega »vsa pravila, katera so potrebna k učenju ruščine, slovar pa prinaša obsežno slovarsko gradivo«. Hvali tudi vsebino in zunanjo, tehnično stran izdaje... Besednjak priporoča tudi Hrvatom, a posebno toplo »vsem omikanim Slovencem«. — »Mislim, da ni odveč dostaviti, da Domovina ni rusofilski, pa tudi ne rusofobski časnik.«¹⁴⁰

Dne 15. septembra 1897 je Hostnik vnovič pisal: »Tiskarna upa, da se bo knjiga živahno prodajala. Celo časopis Dom in svet, ki ga izdaja doktor bogoslovja Lampe, priporoča besednjak na osnovi poslanih mu korekturnih pol.«¹⁴¹ In nazadnje dne 16. nov. 1897: »Tiskarna je razposlala korekturne pole uredništvom slovenskih časnikov in časniki, brez ozira na svojo smer, vneto priporočajo besednjak, po njih pa tudi nekateri srbo-hrvatski... Tako na Dunaju kakor v Ljubljani se oblikujejo 'krožki ljubiteljev ruskega jezika', katerih prizadevanja podpira tisk.«¹⁴² Tako je, sodeč po Podgornikovih in Hostnikovih pismih, izdaja rusko-slovenskega besednjaka izzvala širok odmev med slovenskim izobraženstvom.

^{136a} Prav tam, l. 63-64.

¹³⁷ Prav tam, l. 121, 121 ob.

¹³⁸ Prav tam, l. 64.

¹³⁹ Prav tam. Obstoji kopija pisma, ki jo je napravil Hostnik, v ruščini.

¹⁴⁰ Prav tam, l. 115 ob., 116. — Celjska Domovina je omenjeno obvestilo in priporočilo priobčila 27. VIII. (št. 35) 1897.

¹⁴¹ Prav tam, l. 120 ob. DS je priobčil priporočilo na platnicah št. 16, 1897.

¹⁴² Prav tam, l. 121 ob.

Drugi, slovensko-ruski besednjak je začel Hostnik sestavljati takoj, ko je končal delo za rusko-slovenski, tj. januarja 1896. In novembra 1897 je že prosil založniško komisijo, da bi priporočila svetu pri Slavjanskem društvu kar najhitrejši natis slovensko-ruskega besednjaka s slovensko slovnico.¹⁴³

Delo s slovensko-ruskim besednjakom je jemalo Hostniku ves čas, ki mu je preostajal ob zaposlitvi v šoli. Ko mu je Zabretova hči predlagala, da bi sodeloval v ženskem časopisu Slovenka, ji je odgovoril: »S veseljem čitam 'Slovenko' ... Sodelovati ne morem, ker imam preveč dela s slov.-rus. slovarjem, ki se je uže začel tiskati.« Zabretovemu sinu je pisal nekoliko prej: »Veliko bolj obširen [kakor rusko-slovenski] bo slov.-ruski slovar, posebno pa slov. slovnica za Ruse. To je najboljši dokaz, da ne mislimo porusiti Slovence.«¹⁴⁴

Slovensko-ruski besednjak je bil drugače kakor rusko-slovenski namenjen predvsem ruskim izobražencem. V pismu iz meseca novembra 1897 izraža Hostnik upanje: »Moje delo bo do neke mere pripomoglo učenju slovenščine med ruskimi visokošolci.«¹⁴⁵ V predgovoru k svojemu slovensko-ruskemu besednjaku izraža Hostnik isto misel.

Medtem ko je rusko-slovenski besednjak izdalo Slavjansko društvo anonimno, samo na zadnji strani platnic je bilo zapisano, da knjigo »Izdaja Slavjan. dobrodelno društvo«, pa je zanimivo, da je v slovensko-ruskem besednjaku na notranjih naslovnih straneh — ki sta natisnjeni prva v slovenščini in druga v ruščini — zapisano, da je besednjak »Izdalo Petr. Slav. Dobrodelno društvo«. Kraj izdaje je »Gorica 1901«, natisnila »Goriška Tiskarna A. Gabršček«. Isto je v ruščini povedano na drugi, ruski naslovni notranji strani. V ruščini je zapisan založnik Slavjan. dobrodelno društvo še na zadnji strani platnic. Tudi v predgovoru Hostnik poudarja isto: »Pričujoče delo je izdano po misli in na stroške Slavjanskega društva ... Vzvišeni namen, ki je vodil Slavjansko društvo, pa obilna žrtva, katero je društvo prineslo, da se doseže ta namen, gotovo vzbudi čuvstvo hvaležnosti v srcih vseh, katerim je drago, da se kulturno združijo in vzajemno izpoznajo raztreseni slavjanski bratje.«¹⁴⁶ Tako javno razглаšanje deleža, ki ga je imelo pri izdaji besednjaka Slavjansko društvo, je tu izzivalo dejstvo, da so predpostavljali njegovo razširjanje predvsem v Rusiji; zato omenjenega dejstva ni bilo treba zakrivati.

O Slovensko-ruskem besednjaku in slovnici je dal svojo oceno tudi A. Mičátek. »Spoštovanja vredno, resno, bogato delo,« je zapisal. »Zanimivi so med drugim tudi nekateri po mojih mislih pravilni popravki ne povsem točnih trditev naših slavistov (Brandta, Florinskega o vidih in o prihodnjem času). Definicije so, kolikor je mogoče tudi v sufikso-logiji, podane natančno in popolno. Proti razporeditvi gradiva v slovnici bi znanost težko v čem bistveno ugovarjala. Slog, kolikor morem soditi, odlikujeta jasnost in pravilnost. Z eno besedo, proti vestnemu delu

¹⁴³ Prav tam, l. 121 ob.

¹⁴⁴ NUK, rkp. odd., Hostnikova pisma Zabretovima, inv. št. 104/54.

¹⁴⁵ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 241, op. 1, d. 28, l. 122.

¹⁴⁶ Slovensko-ruski slovar, Gorica, 1901, VII.

g. Hostnika nimam nikakih količkaj tehtnih ugovorov.«¹⁴⁷ Tako sta torej že pri recenzentu doživela Hostnikov besednjak in njegova slovnica najvišjo oceno.

Izid slovensko-ruskega besednjaka pa se je zavlekel. Januarja 1901 naroča Hostnik sporočiti I. S. Palmovu, da je v Gabrščkovi tiskarni natisnjenih 20 tiskovnih pol slovensko-ruskega besednjaka ter 17 in 1/2 pole slovnice slovenskega jezika. K temu sporočilu dodaja, da je že dobil dva izvoda nevezane slovnice.¹⁴⁸ En od teh izvodov je bil takoj poslan hkrati s pismom 10. februarja 1901 akademiku A. I. Sobolevskemu: »Najponižneje Vas prosim, da sprejmete v lep spomin priloženi izvod moje ‚Slovnice slovenskega jezika‘. S tem dajem po svojih močeh davek spoštovanja do Vas kot svojega učitelja: da Vas štejem za svojega učitelja, se boste prepričali na številnih mestih mojega skromnega dela.« Dalje izraža prepričanje, da »bodo v prihodnjem akademskem letu imeli visokošolci v rokah slovnico in besednjak. Dokler ne bodo imeli česa boljšega, bosta tudi moji delci koristili visokošolcem-lingvistom. Upam, da bo kritika dobrohotna; saj sem, da tako rečem, oral ledino.«¹⁴⁹

Res sta slovensko-ruski besednjak in slovenska slovnica Davorina Hostnika izzvala odobravanje v ruski javnosti.

Leta 1902 je bila v januarskem zvezku Журнала министерства народного просвещения priobčena recenzija P. Lavrova o obeh Hostnikovih knjigah. P. Lavrov pozdravlja izid obeh Hostnikovih del, ker bosta olajšali Rusom učenje slovenskega jezika. Zatem poudarja, da Hostnikov besednjak popolnoma ustreza zahtevam, kakor se postavljajo za besednjak — dati osnovno jezikovno gradivo. Ko Hostnikov besednjak primerja z Janežičevim in Pleteršnikovim slovensko-nemškim besednjakom, P. Lavrov ugotavlja, da sta besedišče in frazeologija pri Hostniku mnogo bogatejša kakor pri Janežiču. Obenem daje vrsto pripomb: prvič v besednjaku ni besed, ki se glasijo enako v ruščini in v slovenščini; drugič so zapisane v besednjaku etimološke razlage vrste besed, pri čemer včasih Hostnik polemizira z avtorji, ki dajejo drugačne razloge. Po ocenjevalčevem mnenju je to za besednjak popolnoma odveč. Končno bi po mnenju Lavrova Hostnik storil bolje, ko bi v besednjaku prikazoval ne vzporednost pokrajinskih ruskih besed s slovenskimi, ampak ujemanje slovenskih besed s srbskimi in bolgarskimi. Ko pokaže na te pomanjkljivosti besednjaka, Lavrov hkrati s tem poudarja: »Te pripombe pa nam vendar niti malo ne branijo priznati avtorju v polni meri zaslugo, ki jo ima za

¹⁴⁷ Труд почтенный, серьезный, богатый. Интересны, между прочим, и некоторые, как полагаю, верные поправки не вполне верного учения наших славистов (Бранат, Флоринский о видах и будущем времени). Определения поданы, насколько это возможно, и в суффиксологии, точные и полные. Против распределения материала грамматики наука вряд ли возразит что-нибудь существенное. Слог, насколько я могу судить, отличается ясностью и правильностью. Словом, не имею никаких сколько-нибудь веских возражений против добросовестного труда г. Хостника (Архив Академии наук СССР, ф. 241, оп. 1, д. 28, л. 150).

¹⁴⁸ Prav tam, f. 241, op. 1, d. 81, l. 231, 231 ob.

¹⁴⁹ Prav tam, f. 176, op. 2, d. 486, l. 1, 1 ob.

to, da je besednjak sestavil.« Kar se tiče slovenske slovnice, jo Lavrov vrednoti še više kakor besednjak: »Omejimo se zgolj na pripombo, da obsega slovnica glasoslovje, sklanjo in sprego, besedotvorje in nauk o stavku, z drugimi besedami popoln kurz slovenščine. Avtor upošteva ljudski in knjižni jezik in kaže v zadostni meri poznavanje literature, ki se nanaša na predmet.«¹⁵⁰

Naklonjeno oceno, priobčeno v navedenem Žurnalu, je Hostnik z veseljem sprejel, toliko bolj, ker je bilo v isti številki objavljeno s strani ministrstva odobrenje besednjaka in slovnice za dijaške knjižnice višjih razredov srednjih šol. »Odobritve sem zelo vesel, z oceno zelo zadovoljen,« je pisal Hostnik 1. januarja 1902 I. S. Palmovu. »Zdaj bo torej na vse srednje šole razposlana okrožnica ministrstva, ki bo priporočala nakup knjige.« Hostnik je mislil, da bi dobil odobritev besednjaka tudi od Sinoda, tako da bi bil priporočen tudi za knjižnice duhovskih semenišč. »Če bi bila knjiga razprodana, bi bila mogoča druga, popravljena izdaja. Saj stalno zasledujem literaturo predmeta.«¹⁵¹ M. M. Hostnik je upal na drugo izdajo svojega besednjaka in se je ves čas ukvarjal z njim.

Posebno visoko oceno ruskih znanstvenih krogov je doživela slovnica slovenskega jezika — prisojena ji je bila nagrada Akademije znanosti. »Da mi je bila prisojena nagrada Akademije znanosti, je najbolj razveseljiv trenutek v mojem življenju, novica o tem me je ganila v dno srca,« je pisal M. M. Hostnik A. I. Sobolevskemu 10. februarja 1901. »Bolje ni mogla biti ocenjena moja ljubezen do slovanskega jezikoslovja.«¹⁵²

*

Gmotno stanje se je začelo Hostnikuboljšati že v devetdesetih letih. V tem času si je sezidal hišo, dobival je honorarje za članke v ruskih časopisih in sestavljal besednjaka. A prav v tem času ga je zadela velika csebna nesreča: 1899 mu je umrla žena.

Ženina smrt in skrb, ki je padla zdaj nanj za petero otrok, od katerih najstarejši še ni imel dvanajst let, najmlajši pa je štel komaj dve, sta spodkopavali Hostnikove moči. V začetku desetletja 1900—1910 (pismo brez datuma) je pisal Ivanu Saviču Palmovu, s katerim sta bila znanca še izza let, ko je sestavljal besednjak: »Po smrti moje nepozabne žene je bilo moje življenje težko: otroci so bili majhni, pestrne pa, ki sem jih dobil, ena slabša od druge. V tem nezavidnem položaju me je stalo mnogo truda, da nisem docela zapadel malodušju. Edino vera v božjo pomoč me je rešila obupa. Otroci, hvala Bogu, ves čas niso bili nič bolni,

¹⁵⁰ П. Лавров. Рецензия. Хостник М. Словинско-русский словарь. Горница, 1901. Изд. Спб. Слав. благ. общества. Хостник М. Грамматика словинского языка. Горница, 1900 — „Журнал Министерства народного просвещения“, jan. 1902, 182—187.

¹⁵¹ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 241, op. 1, d. 28, l. 65.

¹⁵² Arhiv Akademije nauk, f. 176, op. 2, d. 486, l. 2.

čeprav je naokrog bila epidemija, pa tudi učijo se starejši dobro. Živim samo zanje in za službo in nikamor ne hodim.«¹⁵³

Res je Hostnik popolnoma prenehal s publicistično dejavnostjo: po letu 1887 ni tiskal več ničesar v SN in 1899 je prenehal izdajati svoj Slovanski svet njegov prijatelj F. Podgornik. Hostnik ni pisal več tudi v Izvestja. Tega ni mogoče razložiti samo s preobremenitvijo z delom, z družinskimi razmerami ipd. V slovenskih deželah je rod Hostnika in njegovih somišljenikov v sedemdesetih in osemdesetih letih zamenjal nov rod, s katerim je bilo Hostniku vedno težje najti skupen jezik. »Ko človek vidi,« je pisal Zabretovemu sinu junija 1898, »da je na oder stopil že nov rod z novimi ideali (ali pa brez slehernih idealov), tedaj se vsaj v mislih pogovarja... z ljudmi, ki jih je vedno brezmejno spoštoval in ki so vedno ostali zvesti načelom resnice in poštenja, ker šteje ljubezen do domovine za prvi in najvišji zakon. Tudi Vi, dragi prijatelj, ste eden izmed takih v našem stoletju redkih Slovencev... Mnogo je še dobrih ljudi v Sloveniji, toda zdi se, da zdaj niso v modi.«¹⁵⁴ Prav to, da Hostnikove ideje pri novem rodu niso »bile v modi«, je bil očitno tudi eden glavnih vzrokov, da je nehal publicistično delovati v slovenskih deželah.

Po izidu besednjaka in po nagradi, ki mu jo je prisodila Akademija znanosti, in po vrsti njegovih jezikoslovnih člankov iz slovanskega jezikoslovja, so začeli Hostnika šteti za enega izmed vidnih slavistov. Po besedah Vladimira M. Hostnika so ga večkrat vabili, da bi prevzel predavateljsko mesto na visokih šolah: na univerzi v Tomsku, na zgodovinsko-filološkem inštitutu kneza Bezborodka v Nežinu, na univerzi v Varšavi. »Toda oče,« obuja spomine Vladimir M. Hostnik, »ki si je sezidal hišo z bančnim posojilom, ki je imel prekrasen vrt in ki se je bal za usodo svojih otrok, se ni ganil nikamor. Ukvarjal se je z znanstvenim delom (besednjaka in slovnici, pisanje in prevajanje) in počival v svojem vrtu. Oče je temeljito znal botaniko in delal poskuse v vrtnarstvu, cvetličarstvu in zelenjadarstvu (večkrat je pred revolucijo in pod sovjetsko oblastjo za razstavljene rastline dobival diplome in nagrade).« Hostnikov vrt je bil rylska znamenitost. V njem so rastle tu nepoznana črna malina, jablane, kosmulja, specialne hruške. V vrtu je cvetelo sedemdeset vrst vrtnic. Ob hiši je stala topla greda, kjer je pozimi gojil kumare, paradižnike, šampinjonke, česen in cvetlice. Vrtu je Martin Matvejevič posvetil ves svoj prosti čas.

Dogodki 1904–1905 in dogodki naslednjih let so zahtevali od Hostnika, da končno določi svoj odnos do ruske stvarnosti. Po dogodkih 9. januarja ni bilo mogoče biti demokrat in istočasno še naprej carist.

¹⁵³ После смерти незабвенной жены жилось мне худо: дети маленькие, находил бонн, но одна хуже другой. Положение незавидное, много мне стоило труда, чтобы не упасть совсем духом. Одна вера в помощь божью спасла меня от уныния. Дети, слава богу, все время не болели, когда кругом была эпидемия, да и учатся старшие хорошо. Я живу только для них и для службы и нигде не хожу (prav tam, f. 241, op. 1, d. 81, l. 232, 232 ob.).

¹⁵⁴ NUK, rkp. odd., dvoje Hostnikovih pisem Zabretovima (sinu in hčeri). inv. št. 104/54.

S carjem ali z ljudstvom — v ruski stvarnosti je bilo na razpolago samo dvoje poti, ki med seboj nista bili združljivi. Iz te dobe Hostnikovega življenja je ostalo malo dokumentov; rekonstruiramo jo lahko predvsem po spominih Vladimira M. Hostnika in nekaterih starih rylskih prebivalcev.

Po pričevanju Vladimira Martinoviča so v začetku, decembra 1904 v sosednji hiši aretirali socialdemokrata Porohonceva. Pri pregledu so našli nekaj pisem v nemščini. Povabili so Hostnika, da jih prevede v ruščino. V pisemih je bilo nekaj mest, ki so bila za Porohonceva nevarna. Pri prevodu je Hostnik ta mesta, kolikor je mogel zabrisal. Zaradi pomanjkanja dokazov so Porohonceva izpustili. Zakotni štacunarski Rylsk je imel dovolj močno organizacijo arhangela Mihaela (černosotenci = reakcionarni teroristi). Ob židovskih pogromih se je v Hostnikovo hišo rešila družina krojača Nepomnjaščega, obstoječa iz šestih oseb. Černosotenci so razbili vsa okna na hiši, zahtevajoč, da jim izroče židovsko družino. Da bi prestrašil pobesnele štacunarje, je Hostnik moral streljati z revolverjem v zrak.

Leta 1904 je stopil v pokoj ravnatelj Dombrovski, Hostnikov prijatelj. Ravnatelj rylske gimnazije Šelehova je postal černosotenec Vysocki (Высоцкий), lastnik dveh hiš v Voronežu. Leta 1911 je prišlo do tega, da se je moral Hostnik trdo spopasti z njim. Ko je ob poletnih počitnicah nadomeščal Visockega, je odkril, da je nekaj vagonov stavbnega lesa, določenega za popravilo šole, poslal Visocki v Voronež za svoji hiši. Hostnik je obvestil o tem kuratorja Harkovskega šolskega okrožja. Imenovana komisija je dokazala prestopek Visockemu, ki je bil nato upokojen.

Tako je življenje samo postavljalo pred Hostnika zahteve, da izbira med zatiralci in zatiranci, in kot poštenjak in človekoljub se je brez pomišljanja postavil na stran zatirancev.

Leta 1910 se je Martin Matvejevič v drugo oženil. Njegova druga žena, Olga Nikolajevna, hči rylskega poštarja Semjonova, je bila izobražena, zelo muzikalna ženska. Iz vsega srca je vzljubila Hostnikove otroke in Hostnik je živel z njo srečno do konca svojega življenja. Po letu 1900 se mu je izboljšalo tudi gnotno stanje. Leta 1909 so ga šteli med tistih 97 meščanov, katerih nepremičnine so cenili po vrednosti nad 500 rubljev, ni pa spadal med tiste bogataše (trideset ljudi), ki so imeli nepremične lastnine za več kot 3000 rubljev.¹⁵⁵

Februarja 1911 je gimnazija proslavila tridesetletnico Hostnikovega vzgojnega dela. Ohranjena so zahvalna pisma profesorju od učencev četrtega, petega, šestega in sedmega razreda in od gimnazijskega roditeljskega komiteja. »Skozi Vaše roke je šla že dolga vrsta mladine, ki se pri Vas ni samo učila, ampak tudi vzgajala, videč v Vaši osebi živ vzgled nenehnega prizadevanja in vestnega odnosa do dela,« so pisali petošolci. »Vaš vedno srčen odnos do učencev, nespremenjena dobrota in prizanesljivost so Vam med nami pridobili trajne simpatije.« Sedmošolci so poudarjali: »Vaš razsvetljeni um in Vaše razumevanje so nas v težkih tre-

¹⁵⁵ Kurski drž. obl. arhiv, f. 302, op. 49, d. 557, l. 22 ob; f. 302, op. 57, l. 622.

nutkih našega šolskega življenja vedno vlekli k Vam. Stojč na straži naših koristi, ste imeli odprto srce za naše potrebe in ste jim vedno po možnosti ustrezali.¹⁵⁶ Te besede niso bile zgolj davek vljudnosti v odnosu do jubilaranta. Hostnik je v hudih trenutkih resnično pomagal svojim učencem. Hostnikov učenec, danes zaslužni znanstveni delavec, profesor medicine Jakov Aleksandrovič Švarcberg se spominja: »V mojem gimnazijskem življenju je [Hostnik] odigral posebno vlogo, ki je meni, otroku iz zelo revne družine, omogočila, da sem dosegel srednjo izobrazbo in šel dalje po poti znanstvenega delavca in zdravnika. Že v tretjem razredu gimnazije so me izključili, ker nisem plačal šolnine. Položaj je bil brezizhoden, ker mi starši, živeči v mestu Stari Oskol nekdanje Kurske gubernije, niso mogli pomagati, in tako bi bil moral Rylsk zapustiti. V tistem zame tako hudem času se je v mojo zadevo vtaknil Martin Matvejevič; plačal je zame šolnino za pol leta, tako da so me spet sprejeli v šolo. Zatem sta me Martin Matvejevič in profesor ruskega jezika I. I. Oriščenko priporočila za inštruktorja. Tako sem začel tudi sam služiti in vzdrževati ne le sebe, ampak pomagati tudi svojim domačim.« Takó plemenita in čista izstopa pred nami podoba M. M. Hostnika iz pričevanj njegovih učencev.

Da je Hostnik v začetku stoletja pustil publicistiko, pa ni pomenilo, da se je odrekal vsaki javni dejavnosti. Nasprotno se je vedno aktivneje udeleževal družbenega življenja svojega mesta. Že leta 1902 stoji Hostnikovo ime v seznamih odbornikov rylske mestne dume.¹⁵⁷ Iz zapisnikov rylske mestne dume za leto 1902 je mogoče videti, katerih vprašanj se je pri obravnavah na zasedanjih dume Hostnik loteval. Na zasedanju dume dne 28. maja 1902 se je pretresalo vprašanje o nezdravem stanju kopališč mesta Rylska (na reki Sejm). Po sklepu mestne dume naj bi se bila s tem vprašanjem ukvarjala posebna komisija, v katero je bil izbran tudi Hostnik. Na istem zasedanju je bil Hostnik izbran v komisijo za reorganizacijo mestne šole v zvezi z odprtjem cerkvene šole.¹⁵⁸

Na zasedanju dne 18. decembra 1902 so se pretresala vprašanja o šolstvu. Najprej je bil sprejet sklep o določitvi progresivnega dodatka pri plačah za učitelje in učiteljice rylskih mestnih cerkvenih šol za $\frac{1}{5}$ dobivane letne plače vsakih pet let. Poleg tega je bilo po poročilu odbornika dume državnega svetnika M. M. Hostnika, predavatelja živih jezikov na ženski gimnaziji, sklenjeno prositi mestnega župana, da dá pobudo Skrbstvenemu svetu rylske ženske gimnazije za uvedbo pouka enega izmed živih jezikov kot obveznega predmeta. Naprednost te zahteve je očitna, če upoštevamo, da je bil v drugi polovici XIX. stoletja uveden na ruskih gimnazijah sistem klasičnega pouka. Po tem sistemu so bili vsi »politični« predmeti (naravoslovje, zemljepis, zgodovina, slovitvo, živi jeziki) reducirani na minimum, ker je bilo mišljenje oblasti

¹⁵⁶ To gradivo hrani Rylski domoznanski muzej.

¹⁵⁷ Kurski drž. obl. arhiv, f. 299, op. 122, d. 1210, l. 32, 45, 48, 75.

¹⁵⁸ Prav tam, f. 299, op. 122, d. 1210, l. 38, 38 ob, 39.

tako, da ukvarjanje s temi predmeti podpira pri učencih razvoj politične nezanesljivosti.¹⁵⁹

Hostnik je bil član dume v Rylsku tudi še leta 1907.¹⁶⁰ Tedaj je tudi aktivno sodeloval pri delu dume, tako kakor je to bilo 1902. Prisoten je bil na skoraj vseh zasedanjih in bil izvoljen v komisijo za ocenitev nepremičnin mestnih učiteljev.¹⁶¹

M. M. Hostnik je bil član mestne dume tudi leta 1913 do začetka 1914. Toda v tem času je postajal njegov odnos do dume vedno bolj hladen — na vseh petih zasedanjih je bil tisti čas vedno »po službeni potrebi odsoten«.¹⁶² Verjetneje pa mu je desetletno delo v mestni dumi pokazalo, da z delom v dumi ni mogoče v ničemer izboljšati stanja v mestu. V novem sestavu dume, ki se je prvičkrat sešel 7. aprila 1914, Hostnikovega imena ni več v seznamu.¹⁶³ Odhod iz rylske mestne dume pa ne pomeni, da bi bil Hostnik truden od vseh vrst javne dejavnosti. To je pokazalo revolucionarno leto 1917.

V letih, ko je živel v Rusiji, so se spreminjali tudi Hostnikovi verski nazori. V Rusijo je prišel kot katoličan. V enem izmed pisem materi, ki je napisano leta 1880 pred nastopom službe na gimnaziji v Borisoglebsku, je Hostnik pisal: »Mi katoličani imamo tukaj cerkev... imamo dva duhovna... Oba sta Poljaka in prav prijazna človeka... Duhovna sta prijatelja z nami vsemi, saj veliko nas tako ni, morda kakih 200.« V pismu, ki je bilo napisano 1882,¹⁶⁴ opisuje domačim svoje življenje v Borisoglebsku in pri tem pripominja: »Ob nedeljah hodim včasih k našemu prvemu popu, očetu Anastaziju. On je to, kar v Ljubljani proš, in njegova hči je učiteljica v ženski gimnaziji. Oni so dobri ljudje, samo tukajšnji ruski duhovni so dolgočasni ljudje; oni le bolj govorijo o cerkvi, o postu... Večkrat mislim, kako imajo Rusi veliko več vere, ko pri nas...« Že po dobrem letu, kar je prišel v Rusijo, je torej bil Hostnik, sodeč po tem pismu, na vsak način zelo blizu prestopa v pravoslavlje, če ni bil že prestopil. Njegovi dopisi v SN 1886—1887 govorijo že za njegov popolni razhod s katolištvom. V teh letih je za Hostnika značilna idealna predstava pravoslavne cerkve, v kateri je videl eno izmed oblik ciril-metodijske cerkve. Šele nadaljnje njegovo poznanstvo z ruskim duhovništvom je postopoma spremenilo njegov pogled na pravoslavno cerkev. Močan moralni udarec je pomenilo zanj vedenje sorodnika njegove žene, duhovnika, ki se je leta 1898 zaklinjal na svojo duhovno čast sestro, da njihov oče, ki je pred kratkim umrl, še živi. »Ostrmel sem nad to lažjo v kuti!« piše v svojih spominih M. M. Hostnik. »Mar se vedno tako zaklinjaš in tako lažeš, ne

¹⁵⁹ Prav tam, l. 77/79 ob.

¹⁶⁰ Prav tam, op. 299, op. 122, d. 1211, l. 1, 23, 43, 54, 58, 91.

¹⁶¹ Prav tam, l. 17 ob.

¹⁶² Prav tam, f. 299, op. 122, d. 1212, l. 9 ob in d. 1213, l. 9 ob, 21 ob, 26, 40.

¹⁶³ Prav tam, f. 299, op. 122, d. 1213, l. 55.

¹⁶⁴ Pismo ni datirano, vendar se v njem omenja, kako stoji Rusija neposredno pred carjevim kronanjem. V času, ko je bil Hostnik v Rusiji, je bilo v Rusiji dvoje kronanj, Aleksandra III. in Nikolaja (1894). Aleksander III. je stopil na prestol 1881, kronan pa je bil maja 1883. Pismo je torej iz leta 1883 pred mesecem majem.

da bi ti bilo nerodno celó zaradi kute?! sem se spraševal in po tem dogodku nisem mogel več spoštovati o. M. (tj. očeta Mitrofana).¹⁶⁵ Vendar je to bila laž posameznega predstavnika pravoslavnega duhovništva in je zorni kot, pod katerim je Hostnik gledal pravoslavje, ostal isti. Dne 17. 12. 1901 je Hostnik poslal na založniško komisijo Slavjanskega društva oceno o slovenskem prevodu liturgije Janeza Zlatoustega, ki ga je napravil Milivoj Ivanov: »Spoštovano Slavjansko društvo bo storilo dobro delo, ako se potruji in izda prevod, in če mi izkaže to čast, da mi dá prevod popraviti, bom uporabil vso skrb za to Bogu dopadljivo delo, se razume samo po sebi, da brez slehernega plačila. Za Slovence, ki so sprejeli pravoslavje ali prestopili v unijo, ki jo oni imenujejo 'slovensko cerkev vzhodnega obreda'... bo imel prevod velikanski moralni pomen.«¹⁶⁶

Končno razočaranje nad pravoslavjem je prišlo pozneje. Hostnik je bil prijatelj z duhovnikom Aleksandrom Kovalevskim, veroučiteljem na ženski gimnaziji v Rylsku.¹⁶⁷ Ob nekem izmed pogromov, ki so jih pripravili rylski černosotenci, je Aleksander Kovalevski organiziral okoliške kmete, da so nastopili proti njim. Zaradi tega so Kovalevskega cerkvene oblasti kaznovale. Kovalevski je odgovoril tako, da je odložil svoje duhovsko dostojanstvo in prestopil k starovercem. Ta dogodek je po besedah Vladimira M. Hostnika prav tako močno vplival na očeta, na njegov odnos do uradne pravoslavne cerkve. Sprevidel je, kako sta cerkev in vlada nerazdružno povezani drug z drugim.

Hostnik je z veseljem pozdravil novico o februarški revoluciji in je začel brez ozira na svojo priletnost (saj je imel že 64 let) sodelovati v javnem življenju mesta.

Skupno s predavateljem matematike in fizike na moški gimnaziji Nikolajem Petrovičem Malyševom in predavateljem ruskega jezika v duhovskem semenišču Jevgenijem Andrejevičem Glebovom je Hostnik aktivno sodeloval pri izdajanju časnika Рыльский листок, ki je izhajal od 2. junija / 15. julija do 25. okt. / 5. nov. 1917.

Časnik je bil tipično glasilo demokratičnega izobraženstva. V njem so se tiskali članki različnih smeri, od takih, ki so simpatizirali z boljševiki in pozdravljali mir brez aneksij in brez vojnih odškodnin, do takih, ki so boljševike obtoževali izdajstva in zahtevali vojno do zmagovitega konca.

Ob volitvah za rylsko mestno dumo je časnik pozival ljudi, naj glasujejo za seznam št. 3, ki ga je postavila Zveza ranjencev, delavcev in učiteljev. Ta seznam je podpirala tudi Ženska zveza, kjer je bila v vodstvu Anna Nikolajevna Glebova (žena E. A. Glebova) in M. A. Porohonceva (verjetno žena socialdemokrata Porohonceva, katerega nanj naslovljena nemška pisma je 1904 po naročilu moral prevajati M. M. Hostnik). Program Zveze ranjencev, delavcev in učiteljev je bil natisnjen v 17. št. Rylskega listka. Vseboval je: ustvaritev zdravih, urejenih in kulturnih

¹⁶⁵ Hostnikovi rokopisni spomini Мои воспоминания, 7.

¹⁶⁶ Arhiv Akademije nauk SSSR, f. 241, op. 1, d. 85, l. 787.

¹⁶⁷ Курский адрес-календар 1909 г., 102.

mestnih razmer za življenje širokih plasti prebivalstva; davki naj bodo odmerjeni »vsem državljanom sorazmerno z njihovimi dohodki in z vrednostjo njihovega imetja«; mesto mora imeti v posesti vsa javna podjetja in ustanove; zato je predvsem nujno odkupiti električno razsvetljavo. V programu je bilo govora o ureditvi mestne posredovalnice za delo, o organizaciji šol in jasli za otroke delavcev, o organizaciji brezplačne zdravniške pomoči za najrevnejše sloje prebivalstva, o boju s špekulacijo, o ustanovitvi cenениh jedilnic, o znižanju šolnine na srednjih šolah itd.¹⁶⁸

Kakor je videti iz povedanega, je bil program Zveze ranjencev, delavcev in učiteljev zelo umerjen program drobne buržoazne demokracije in ni vseboval nobenih socialističnih idej. Toda očitno je bil ta program bolj kakor drugi blizu pričakovanjem širokih množic Rylska, saj je na volitvah avgusta 1917 zanj glasovalo 2251 volivcev, medtem ko je skupno za programe vseh treh drugih skupin, ki so tekmovala z Zvezo ranjencev, delavcev in učiteljev (Zveza hišnih posestnikov, Blok demokratične delovne inteligence in Kmečka organizacija), glasoval skupaj samo 1401 volivec.¹⁶⁹

Urednika št. 1.—10. in 27.—39. sta bila pri Rylskem listku Malyšev in Glebov, od št. 11.—26. pa Hostnik in Glebov. Hostnik je nadomeščal Malyševa, ki je za nekaj časa odšel iz Rylska. O tem je pisal časnik: »Eden izmed urednikov našega časnika N. P. Malyšev odhaja za nekaj časa iz Rylska. Nadomeščal ga bo M. M. Hostnik, ki bo na razpolago v uredništvu v poslopiju moške gimnazije vsak dan od enajstih do ene.«¹⁷⁰

Nikolaj Petrovič Malyšev je nastopil službo na rylski gimnaziji 1912. Do tega časa je končal eno izmed ruskih univerz, potem pa je študiral na Sorbonni v Franciji. »Jaz sem bil že eno leto visokošolec,« se spominja Vladimir Matvejevič, »ko sem se seznanil z njim pri nas doma, ker je prihajal na obisk k očetu... Bil je zelo zanimiv sobesednik, z očetom sta pri nas ob čaši čaja pogosto zamenjala ruščino s francoščino.« O Hostnikovem prijateljstvu z Malyševom piše tudi njun nekdanji učenec Nikolaj Ivanovič Isajev, zdaj predavatelj na eni izmed visokih šol v Moskvi: »Med gimnazijskimi pedagogi je bil predavatelj fizike Malyšev. Med seboj smo govorili, da je študiral v Franciji na Sorbonnski univerzi. Bil je na glasu dobrega matematika. V stiku z nami ga ni odlikovala nobena posebnost, razen kar največja zahtevnost. A glej... ko so se vse politične stranke začele pripravljati na volitve v ustavodajno skupščino, se je nenadoma razkrilo, da je Malyšev član partije boljševikov.¹⁷¹ Večina gimnazijskih učiteljev mu je nehala podajati roko in ga v zbornici ignorirati. Samo Martin Matvejevič je še nadalje ohranjal do njega prejšnji odnos.«

Kako razložiti, da je časnik, kateremu je bil urednik Malyšev, človek, ki je bil tako blizu boljševikom, postavljajl tako skromen politični in gospodarski program? Po našem mnenju je to dejstvo mogoče razložiti

¹⁶⁸ РЫЛСКИЙ ЛИСТОК 28. VII. / 10. VIII. (št. 17) 1917.

¹⁶⁹ Prav tam, 11. VIII. / 24. VIII. (št. 21) 1917.

¹⁷⁰ Prav tam, 14. VII. / 28. VII. (št. 13) 1917.

¹⁷¹ Po drugih pričevanjih je stopil Malyšev v partijo boljševikov leta 1918.

s tem, da je bil program prvič ukrojen za uresničenje v majhnem mestecu in je moral upoštevati obstoječ položaj v državi, posebno oblast in zakone začasne vlade, drugič bi pa radikalen program nedvomno lahko ostrašil rylske prebivalce, če imamo pred očmi specifično trgovski in ne industrijski značaj Rylska.

Rylskij listok je Hostnik urejal, pa vanj tudi pisal članke. S svojim imenom je podpisal samo dve osmrtnici: Bokit'ku in Arbuzovu. Ni dvoma, da je tudi nekatere druge članke napisal on. Tako je kmalu po volitvah v rylsko mestno dumo bil v Rylskem listku objavljen članek Mestna zemljišča (Городские угодья) s podpisom Krutorogov. To pa je bil Hostnikov psevdonim, pod katerim je nastopal že v letih 1886—1887 v SN.

V članku je dajal avtor napotila novim občinskim svetnikom: Mestna дума mora poskrbeti za osušitev močvirij in povišati najemnino za mestno zemljo, zakaj kmetje, ki jo pod ceno jemljejo v najem, pospravljajo z nje bogat pridelek, ki ga nato prodajajo na mestnem trgu za bajne cene. Na koncu Hostnik zahteva, naj bi si člani mestne dume ne določali velikanskih plač ter naj bi skrbeli za blagor mesta in ne samih sebe.¹⁷² Zanimiva je ta zadnja izražena Hostnikova misel; ta misel v znatni meri pomaga razložiti vzrok, zakaj se je Hostnik tako ohladil za dejavnost v rylski mestni dumi.

Gotovo sta v časniku Hostnikova še dva zapiska. To sta opombi »Iz uredništva Rylskega listka«, zapisani tisti čas, ko je Hostnik urejeval časnik. V 13. in 14. št. je bil objavljen članek s podpisom Petra Goremyke »Poziv rylskim kmetom«.¹⁷³ V njem je pisec svaril pred vstopom v »Zvezo poljedelcev-posestnikov«, ki je bila organizirana v Rylsku. Ta Zveza, je govoril članek, izraža koristi veleposestnikov-protirevolucionarjev, ki so opora hiši Romanovih. Agenti veleposestnikov so premožni kmetje, ki z varanjem zapeljujejo kmete v to Zvezo. Učitelji, nameščenci »kmetje-izobraženci«, kakor jih imenuje člankar), morajo razložiti kmetom pomen »Zveze poljedelcev-posestnikov« in jim pomagati, da po krajih organizirajo kmečke sovjete. V pripombi k temu članku pravi uredništvo: »Uredništvo ne more nase sprejeti odgovornosti za enostransko razlago dejstev... ker meni, da je nepravilno, pavšalno obdolževati veleposestnike zlonamernosti nasproti kmetom.« Dalje je v pripombi govora o tem, da kmetje orjejo veleposestniško zemljo, kosijo travnike in sekajo gozd. »Za svoje proizvode jemljejo od meščanov gorostasne cene; tako hladnokrvno izkoriščajo brezmočnost mestnega prebivalstva in jim niti za las ni hudo ob stiski meščanov in mestnih kmetov. Sploh pa v vsej ruski zgodovini v nobenem primeru meščani nikoli niso zatirali in izkoriščali kmetov.«¹⁷⁴

Značilno je, da v tej svoji pripombi, tako kakor že v članku s podpisom Krutorogov, Hostnik ostro biča kulake-špekulante, ki bogatijo iz gorja in brezmočnosti mestne revščine. Sovraštvo do njih je tako močno,

¹⁷² РЫЛЬСКИЙ ЛИСТОК, 14. VIII. / 27. VIII. (št. 22) 1917.

¹⁷³ Prav tam, 14. VII. / 27. VII. (št. 13) in 17. VII. / 30. VII. (št. 14) 1917.

¹⁷⁴ Prav tam, 17. VII. / 30. VII. (št. 14) 1917.

da mu celo dopušča možnost zastaviti besedico za veleposestnike. A čeprav se Hostnik ni strinjal s člankom Goremyke, vendar ni bil pristaš »Zveze poljedelcev-posestnikov«. Ko je predsednik njene rylske podružnice poslal ostro pismo uredništvu zaradi uvrstitve Goremykovega članka, članka, v katerem se po njegovem mnenju en del prebivalstva ščuva proti drugemu, tedaj je Hostnik ta ugovor imel za poskus, da zamaši usta drugače mislečim, in je pripomnil: »Edino pravilna in pametna pot bi bila ovreči dejstva, ki jih navaja Goremyka.«¹⁷⁵

Sodeč po njegovih člankih in pripombah, je videl Hostnik v kmetstvu predvsem tanko plast kulakov, kmečke revščine od nje ni ločeval. Obenem je nastopal Hostnik kot odločen zagovornik mestne revščine, ki jo je v znatni meri sestavljalo proletarsko in polproletarsko mestno prebivalstvo.

Poleg omenjenih člankov, ki so nedvomno Hostnikovi, vzbujata zanimanje uvodnika, podpisana z začetnicama I. S. Prvi članek »Grožnja svobodi« (Угроза свободе) je bil natisnjen v 24. št. Rylskega listka, v času, ko ga je urejeval Hostnik. Pisec z grenkobo beleži naraščanje protislovij v družbi. Na eni strani stoje vojaki in delavci, ki vse druge brez razlike imenujejo buržuje: »S to besedo so krstili tudi drobnega uradnika in vzgojitelja, ki sta nedvomno prav tako delavca, ker tudi prodajata svoje delo in že samo po tem ne moreta pripadati buržoaznemu razredu, ki delo daje, sam pa ničesar ne dela.« I. S. tako vedenje proletarcev takole opravičuje: »Revni proletarec se zdi surov ne zato, ker je, žival po naravi, ampak zato, ker je neveden in neizobražen. Noben veliki ruski pisatelj ali pesnik ne govori grdo o duši nižjega sloja prebivalstva v ruski državi. Nasprotno so L. Tolstoj, Dostojevski, Turgenjev idr. povedali mnogo lepega o ruskem delovnem človeku.« Drugič pa I. S. ocenjuje sovraštvo, ki ga kažejo izobraženi, tj. izkoriščevalski razredi. »Ne da bi to umeli, se je treba nehote ustaviti pred sovražnim razpoloženjem do mračnega proletariata, ki se je v zadnjih dneh ustvarilo med bolj ali manj prosvetljenimi izobraženimi razredi prebivalstva.« Ti razredi preklinjajo demokracijo; toži se jim po »trdi, železni oblasti, ki se ne bi ustavila pred ničemer.« Nazadnje I. S. sklepa: »Prvo sovraštvo kot proizvod nevednosti in, oprostite, živalskih življenjskih pogojev je razumljivo. Drugo pa je popolnoma nerazumljivo.«¹⁷⁶

Ves duh članka nehote spominja na nekatere dopise Krutorogova v SN: isto sočutje z ruskimi zatiranimi množicami, ista vera v plemenitost njihove duše in razlaga vrste njihovih nesimpatičnih potez zaradi pomanjkanja izobrazbe in hudih življenjskih razmer. V spopadu razredov se I. S. postavlja na stran zatiranih razredov, čeprav misli še na miren izid tega spopada.

Končno ves slog članka, predvsem pa jemanje primerov iz ruskega klasičnega slovstva spominja na članke Krutorogova o ruskem življenju, ki jih je objavljial 1886 v SN. Vendar zanesljivo ugotoviti, ali se za za-

¹⁷⁵ Prav tam, 21. VII. / 5. VIII. (št. 15) 1917.

¹⁷⁶ Prav tam, 29. VIII. / 2. IX. (št. 24) 1917.

četnicama I. S. skriva Hostnik, ni mogoče. Ugotovimo lahko samo veliko skladnost nazorov člankarja I. S. z nazori Davorina Hostnika.

I. S. pozdravlja mir brez aneksij in vojnih odškodnin. V drugem članku piše: »Ideali boljševizma kot nekaj prelepega in bližnjega širokemu ljubečemu ruskemu srcu so mu [tj. ruskemu narodu. — I. Č.] vsekakor dragi, toda ruski narod zdaj ve, da je misel o njihovem uresničevanju v sedanjih kulturno-zgodovinskih razmerah sanja.«¹⁷⁷ Tako torej Hostnik konec septembra in v začetku oktobra še ni veroval v možnost, da se uresničijo ideali boljševizma v Rusiji, vendar jih je štel za prelepe in bližnje srcu ruskega naroda.

Tako približno je bilo Hostnikovo razpoloženje na predvečer oktobrske revolucije. Sočustvovanje z najrevnejšimi sloji prebivalstva in doje-manje plemenitosti idej, za katere so se bojevali boljševiki, to sta čini-telja, ki sta v končnem bistvu privedla Hostnika k priznanju boljševikov in socialistične revolucije.

Socialistična revolucija in državljanska vojna sta postavili Hostni-kovo družino pred resne preskušnje. Kakor mnoge druge ruske družine se je tudi Hostnikova razdvojila. Hostnik sam in večina njegovih otrok so se postavili na stran boljševikov. Njegova hči Olga se je omožila z boljševikom Aleksandrom Nikolajevičem Semjonovom (psevdonom Kirillov), pravim bratom Hostnikove druge žene Olge Nikolajevne. Aleksan-der Nikolajevič je prav do revolucije sedel v ječi za svoje prepričanje. Med državljansko vojno je bil predsednik revkoma (revolucijskega ko-miteja) v Tulčini in Proskurovu, zatem pa namestnik predsednika gu-bernijske Čeke v Odesi. Stal je na čelu bojev z banditi in padel od njihovih rok leta 1920. S sovjetsko oblastjo sta sodelovala tudi Hostni-kova sinova: Vladimir je učil matematiko na srednji šoli, Mitrofan pa je bil vzgojitelj v otroškem domu. Toda že 1922 je Mitrofan vložil prošnjo, da ga zaradi zdravstvenega stanja oprostijo službe.¹⁷⁸ Kmalu nato je umrl. Drugače je bilo z Milico. Omožila se je s pravnikom Ohotinom, ki je leta 1918 s svojo družino emigriral v Jugoslavijo.

Sinova smrt, zetova smrt in hčerina emigracija so hudo pritiskali na zdravje Martina Matvejeviča. Vendar je delal dalje na gimnaziji, ki je po revoluciji dobila ime šola II. stopnje.

Leta 1919 je Hostnik učil francoščino in nemščino in bil istočasno na šoli knjižničar. Iz poročil vidimo, da je imel v času od 1. febr. do 1. marca 1919 od profesorjev na šoli največje število šolskih ur. Isto vidimo tudi za čas od sept. do nov. 1919.¹⁷⁹ Toda že v času februar—avgust 1922 je njegova delovna obveznost padla na eno četrtno.¹⁸⁰

O Hostnikovem delu na šoli v letih sovjetske oblasti pripoveduje ravnatelj iz začetka dvajsetih let M. V. Timonov: »Hostnik je bil v vsem mestu spoštovan človek, visoko izobražen, korekten, priljuden, najčudo-vitejši vzgojitelj. Ljubili in oboževali so ga učitelji in učenci. Nihče ni

¹⁷⁷ Prav tam, 18. IX. / 1. X. (št. 30) 1917.

¹⁷⁸ Kurski drž. obl. arhiv, f. 1832, op. 1, d. 608.

¹⁷⁹ Prav tam, d. 17, d. 20.

¹⁸⁰ Prav tam, d. 689.

znal tako ravnati z otroki kakor on. V njegovi navzočnosti nihče nikdar ni bil predrzen. To je bil najčudovitejši človek.« Isto potrjuje Hostnikov nekdanji učenec N. I. Isajev: »Vedeli smo, da je Martin Matvejevič Slovan in da so Slovane v Avstro-Ogrski zatirali Nemci. Zato so izkazovali učenci Martinu Matvejeviču najgloblje spoštovanje. Ker je bil že v letih in so ga zmodrile življenjske skušnje, je bil Martin Matvejevič s svoje strani do učencev očetovski, demokratičen... Mnogi izmed nekdanjih učiteljev na gimnaziji so v letih državljanske vojne zapustili Rylsk, Martin Matvejevič pa je ostal z nami do konca svojih dni.«

Razen tega, da je deloval kot vzgojitelj, je Hostnik v začetku dvajsetih let napisal brošuro »Kako zbirati, sušiti in hraniti zdravilne rastline v Kurski guberniji« (Как собирать, сушить и хранить лекарственные растения в Курской губернии), očitno po naročilu Rylskega rajonskega oddelka Kurske gubernijske zveze Enotne delavske zadruge, saj je v uradnem glasilu Rylskega ispolkoma (izvršnega komiteja) in ujezdoma (okrajnega komiteja) RKP/b Krasnaja Iskra (Красная искра) z dne 10. junija 1921 omenjeni rylski oddelek Enotne delavske zadruge objavil oznanilo o organiziranem zbiranju zdravilnih zelišč in rastlin za potrebe republike in za izvoz v tujino. Ta razglas pravi: »Vsem organizacijam za množično preskrbo z rastlinami se dajejo brezplačno brošure M. Hostnika (z gornjim naslovom) in navodila za nabiranje.«

Dne 1. januarja 1923 je stopil Martin Matvejevič v svojem sedemdesetem letu življenja v pokoj.¹⁸¹

Kmalu nato mu je sovjetska vlada potrdila osebno pokojnino Sovnarkoma (Sovjeta ljudskih komisarjev), kakor se je dodeljevala »odličnim osebam višje kvalifikacije, ki so izkazale Republiki nenadomestljive usluge kulturnega in družbeno-revolucionarnega značaja ali visoko cenjenim ljudem za njihove zasluge kulturno-izobraževalnega značaja.«¹⁸² Taka pokojnina je bila v Sovjetski zvezi prisojena zelo maloštevilnim osebam.

Zadnja leta svojega življenja je Martin Matvejevič preživel obkrožen s spoštovanjem in ljubeznijo vseh svojih znancev. Družil se je z družino Glebovih, ki je tudi aktivno sodelovala s sovjetsko oblastjo. Svojo knjižico o zdravilnih rastlinah je podaril Glebovi s prijateljskim posvetilom: »Velepoštovani Anni Nikolajevni Glebovi v lep spomin od M. Hostnika. 23. VII. 1921.« Med Hostnikovimi prijatelji je bila družina Černikovih. Černikov, član partije boljševikov od leta 1918, je bil v drugi polovici dvajsetih let namestnik predsednika Rylskega izvršnega komiteja, njegova žena pa zdravnica. Še zdaj živéči Černikov se spominja Hostnika kot najkulturnejšega in najčlovekoljubnejšega človeka v mestu. Mnogo časa je posvečal Hostnik svojemu ljubljenuemu vrtu.

Dne 26. marca 1929 je Martin Matvejevič v starosti 75 let umrl.

Njegovega pogreba so se udeležili sosede, njegovi stanovski tovariši in učenci, ki jih je učil v Rylsku več ko štirideset let. »Ko smo ga poko-

¹⁸¹ Prav tam, f. 1832, op. 1, d. 658.

¹⁸² CGAOR, f. 5462, op. 7, d. 254.

pavali,« se spominja nekdanji ravnatelj šole Šelehova M. V. Timonov, »se je razvil velik pogrebni spreved. Vse mesto ga je spremljalo na poslednji poti.« Na glavnem mestnem trgu je bilo žalno zborovanje. Med drugimi je na njem govoril Černikov.

Po očetovi smrti je sin Martina Matvejeviča Vladimir Martinovič Hostnik podaril njegovo hišo sindikatu prosvetnih delavcev. Zdaj je to Rylski rajonski Dom učiteljev.

Hostnikovi otroci in vnuki, ki so ostali v Sovjetski zvezi, so se dejavno udeležili graditve novega življenja. In ko se je začela velika domovinska vojna, so se Hostnikov sin Vladimir Martinovič in dva njegova vnuka, Oleg Vladimirovič, sin Vladimira M. Hostnika, in Jurij Aleksandrovich, sin hčere Olge in v Odesi padlega čekista Kirillova, šli bit s fašisti. Oleg in Jurij sta padla na fronti.

*

Martin Hostnik je prišel v Rusijo kot goreč pristaš vseslovanske ideje, v kateri je videl edino rešitev za svoj narod. Up Slovanov je videl v Rusiji, v zlitju Slovanov z njo. Osnova za to zlitje naj bi bili po njegovem mnenju vseslovanska kultura, temelječa na ruskem jeziku kot književnem jeziku vseh Slovanov, in ciril-metodijska cerkev, katere eno utelešenje predstavlja pravoslavna cerkev.

Življenje v Rusiji je odprlo Hostniku oči za mnogo reči. Spregledal je laž uradne cerkve, ki je blagoslavljala pogrome, in videl, da Rusija ni enotna. Ob uradni carski Rusiji, na katero je nekdam stavil svoje upe, je videl še drugo Rusijo, Rusijo delovnih ljudi. Tej drugi Rusiji je tudi naklonil vse svoje simpatije.

Dolgoletno delo v rylski mestni dumi in delo oblasti sta Hostniku pokazali, da pri obstoječem redu ni mogoče izboljšati položaja ljudstva. Z druge strani so se vedno bolj videli razumljivi tisti, ki so se bojevali proti samodržavju. Njihovi ideali so bili blizu njemu, ki je bil demokrat in humanist. Prav zato je bil eden prvih predstavnikov rylskega izobraženstva, ki se je postavil na stran revolucije, na stran boljševikov.

Skoraj petdeset let je preživel Martin Matvejevič Hostnik v Rusiji. Rusija je postala zanj druga domovina. Nad štirideset let je posvetil najplemenitejšemu delu — vzgoji in izobraževanju otrok. Njegova vzgojna dejavnost je dobila najvišjo oceno tako s strani njegovih učencev in rylske javnosti kakor s strani sovjetske vlade.

Резюме

Мартин Хостник

Мартин Хостник принадлежал к тому поколению словенских либералов, которое вышло на арену политической жизни в период соглашения словенских либералов со словенскими консерваторами. В условиях германизации и спада словенского национального движения надежды на спасение своего народа от ассимиляции они все более стали возлагать на

славянскую взаимность, т. е. на помощь остальных славян и прежде всего могущественной независимой России.

С юных лет Хостник принимает участие в словенском либеральном движении. Уже с 1872 г. он является сотрудником „Словенского народа“. Поступив в 1877 г. в Венский университет, Хостник с головой окунается в студенческую жизнь, становится одним из активных участников „Литературного общества“, находившегося под большим влиянием одного из идейных вождей словенских либералов Йосипа Стритара.

В начале 80-ых гг. Хостник эмигрирует в Россию, где поселяется сначала в г. Борисоглебске, а потом в г. Рыльске Курской губернии в качестве учителя гимназии новых (немецкого и французского) и древних (латинского) языков. Будучи последователем одного из видных русских поздних славянофилов В. И. Ламанского, Хостник много сил отдает делу ознакомления словенской общественности с Россией и русской общественности со Словенией. Наиболее активная публицистическая деятельность Хостника падает на конец 80-ых гг. XIX в. В это время он сотрудничает в „Словенском народе“ и „Известиях С-Петербургского славянского благотворительного общества“.

В публицистике Хостник выступает с одной стороны как человек, сочувствующий крестьянству и трудовому народу России, ненавидящий ее эксплуататорские классы, с другой — как поклонник царя и катковских принципов внешней политики России.

Преклонение перед Катковым было обусловлено проповедью последним неизбежности войны России с Германией, что для Хостника, видевшего наступательную ассимиляторскую политику немцев против славян в австрийских землях, было близко и понятно. Антинемецкая, прорусская направленность статей Хостника вызвала репрессии в отношении „Словенского народа“ со стороны австрийских властей.

В 1897 и 1901 гг. в типографии Габршека в Горице выходят первые в истории русско-словенский и словенско-русский словари Хостника, подготовленные им по поручению С-Петербургского славянского благотворительного общества. Они получают высокую оценку общественности как в Словении, так и в России, в частности, словенская грамматика Хостника при словенско-русском словаре получила премию Академии Наук России.

В годы русских революций (1905 и 1917 гг.) рушится вера Хостника в царя. Октябрьскую революцию он встречает сочувственно. С первых дней советской власти Хостник активно участвует в строительстве советской школы. За свою долголетнюю и безупречную педагогическую деятельность он получает от советского правительства персональную пенсию. Умер Хостник в 1919 г. в Рыльске.